

A KÖNYVES KÁLMÁN REGÉNYTÁRA

GIOVANNI EPISCOPO

REGÉNY

IRTA

GABRIELE D'ANNUNZIO

- Pataky László eredeti rajzaival -

BUDAPEST, 1893.

Könyves Kálmán magy. irod. és könyvkeresk. részv.-társ.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-037-2 (online)
MEK-16493

Tehát, ön tudni akarja... Mit akar megtudni, uram? Mit kell elmondanom? Mit? - Mindent! - Mindent el kell tehát mondanom önnek, elejétől fogva a végéig.

Mindent, elejétől fogva a végéig! Hogyan teljesítsem? Most már nem tudok semmit; most már igazán nem emlékezem semmire. Mit tegyek, uram? Mit tegyek?

Istenem! Tehát... - Várákózzék, kérem, várákózzék. Legyen türelmes. Legyen kissé türelmes, mert nem vagyok képes beszélni. Még ha visszaemlékezném is valamire, nem tudnám azt elbeszélni. A mikor még az emberek közt éltem, hallgató voltam. Még akkor is hallgató voltam, ha ittam: mindig hallgató.

De még sem mindig. Vele beszéltem; de csak is vele. Egyik-másik nyári estén, a kapun kívül, a piacokon, a közterekben... Karomba öltöttem a karját, a szegény, száraz kart, mely annyira hitvány volt, hogy alig éreztem. És együtt sétáltunk, vitatkozva.

Tizenegy éves volt - képzelje el, uram - csak tizenegy éves volt; és olyan okosan beszélt, mint egy férfiú, olyan szomorú volt, mint egy férfiú. Ugy látszik, hogy ismeri már az egész életet, hogy minden szenvedést átszenvedett. Ajka már ismerte azokat a keserű szavakat, melyek annyi szenvedést okoznak s amelyeket nem lehet elfeledni!

Ki feledhet el valamit? Ki?

Azt mondtam önnek: nem tudok semmit, nem emlékezem semmire... Nem igaz.

Emlékezem mindenre, mindenre, mindenre. Érti ön? Emlékezem szavaira, mozdulataira, tekintetére, könyeire, sóhajaira, kiáltásaira, minden egyes cselekményére születése órájától fogva halála órájáig.

Meghalt. Már tizenhat napja, hogy meghalt. És én mégis élek! De meg kell halnom; lehető legrövidebb idő alatt meg kell halnom. Fiacskám azt akarja, hogy én is menjek. Minden éjjel eljön, leül és merőn néz reám. A szegény Cyrus meztláb jön. Füleimet nagyon kell hegyeznem, hogy lépteit észrevegyem. Amint sötétedni kezd, folyvást figyelek, folyvást. Ha a küszöbre teszi a lábát, úgy érzem, mintha a szívemre tenné azt: csöndesen, nagyon csöndesen teszi, anélkül, hogy fájdalmat okozna vele, olyan könnyű az... Szegény lélek!

És minden éjjel meztláb jön. De higgye el nekem, hogy életében soha, soha sem járt meztláb. Esküszöm, hogy soha sem.

Elmondok valamit. Jól figyeljen. Ha kedves embere hal meg, legyen gondja rá, hogy a koporsóból mi sem hiányozzék. Maga öltöztesse föl, ha teheti, a saját kezeivel. Olyan gondosan öltöztesse föl, mintha az föltámadna, fölkelne és kimenne. Ne hiányozzék semmije, épen semmije. El ne feledje.

Nézze ezeket a topánkákat. - Vannak fiai? - Nincsenek. Nos tehát, ön nem tudhatja, nem értheti meg, mik reám nézve ezek a viselt topánkák, melyek lábait fedték, lábainak alakját megőrizték. Én nem mondhatom meg, nincs olyan atya, aki megmondhatná, valóban nincsen.

Abban a pillanatban, midőn beléptek a szobába, a mikor jöttek, hogy tőlem elvigyék, minden ruhája nem volt itt a széken, az ágy közelében? Aggódom nem kerestem mást, csak a topánkákat az ágy alatt, mert szívemet metszette a gondolat, hogy nem találhatom meg azokat; s elrejtettem a topánkákat, mintha csak életéből megmaradt volna bennök valami. - Ön mindezt nem értheti meg.

Némely hideg téli reggeleken, az iskolába menetel órájában... A nagy hidegtől a szegény gyermek sokat szenvedett! A lábai sebesek voltak s véreztek! Magam húztam föl neki a harisnyáit, a topánkáit. Nagyon jól értettem hozzá. Aztán, amint a földre hajolva topánkáit befűztem, éreztem, hogy vállaimra tett kezei a hidegtől reszkettek. És késleltettem... Ön előtt mindez érthetetlen.

Amikor meghalt, csak ez az egy pár topánkája volt; ez amit itt lát. És én elvettem tőle. Ugy temették el, mint valamely kis koldust, szent igaz. S ki akarta javát, ha nem az apja?

Nos hát, minden este veszem a két topánkát és számára oda teszem a küszöbre. Hátha meglátja, midőn erre jár? Lehet, hogy látja, de nem nyúl hozzá. Talán tudja, hogy megőrülnék, ha reggel nem találnám azokat a szokott helyükön, egyiket a másik mellett...

Azt hiszi, hogy már is örült vagyok? Vagy nem? Szemeiből ezt véltem kiolvashatni... Nem uram, örült még nem vagyok. Amit önnek elbeszélék, mind igaz. Mind igaz. A halottak visszatérnek.

A másik is visszatér olykor. Iszonyatos! Oh, oh iszonyatos!

Lássa: éjjeleken át reszkettem így, vaczogtattam a fogaimat, anélkül, hogy fékezni tudtam volna magamat; azt hittem, hogy a félelemtől csontjaim a csuklóokban széthullanak; úgy éreztem, mintha hajszálaim homlokom felett reggelig tűk voltak volna, kemények és merevek. Nem öszült meg a hajam? mondja: nem öszült meg?

*

Köszönöm, uram. Lássa: most már nem reszketek. Beteg vagyok, nagyon beteg. Hány napi életet ad még nekem, külsőm után ítélve? Ön tudja: meg kell halnom, és pedig amilyen gyorsan csak lehet.

De ime, nyugodt vagyok, teljesen nyugodt. Elmondok ismét mindent, elejétől fogva a végéig, amint látni fogja: mindent szép rendben. A józan ész még nem hagyott el. Higgyen szavaimnak.

Nos tehát. Az új negyedek egyik házában történt; valami magán étkező helyiségben tizenkét, tizenhárom esztendő előtt. Mintegy húsz hivatalnok volt ott; köztük idősebbek és fiatalok. Oda mentünk esténként vacsorálni, ugyanabban az órában, ugyanahhoz az asztalhoz. Többé-kevésbé mindannyian ismertük egymást, jóllehet nem egy hivatalban dolgoztunk. Ott ismerkedtem meg Wanzerrel, Wanzer Gyulával tizenkét, tizenhárom esztendő előtt.

Látta... látta ön a holttestet? - Nem tűnt föl önnek, hogy volt valami különös az arcban, a szemekben? - Igen, igen a szemei zárva valának... De nem mind a kettő. Tudom. Meg kell halnom, vagy legalább ujjaimmal eltüntetnem a makacskodó szemhéj hatását... Mindig érzem, mindig itt érzem azt; mintha abból a bőrből valami hozzám ragadt volna. Nézze csak. Ez a kéz nem kezdett el már haldokolni? Nézze csak.

*

Igen, igaza van. Nem kell arra gondolni. Bocsánat. Most már egyenesen közeledem a befejezéshez. Hol hagytuk el? Olyan jól fogtam hozzá és ime, egyszerre eltévelyedtem. A bőjtölés következménye lehet; nem más, bizonyára nem más. Már közel két nap óta nem ettem semmit.

Emlékezem, midőn a gyomrom üres volt, először valami különös gyöngye önkívületet éreztem. Azt hiszem, hogy félre beszéltem: tárgyakat láttam...

Már megint kezdem. Igaza van. Mondám tehát, hogy ott ismerkedtem meg Wanzerrel.

Odabenn mindenki felett uralkodott; mindenkit becsapott; az ellenmondást nem tűrte. Fölemelte a hangját, olykor a kezeit is. Nem mult el este anélkül, hogy ne czivakodott volna. Gyűlölték és retgették, mint valamely zsarnokot. Mindenki rosszat mondott róla, mindenki rágalmazta, mindenki összeesküvést forralt ellene; de alig lépett be, a legdühösebbek is elhallgattak. A félénkebbek mosolylyal fogadták s kedvében jártak. Minő hatalma volt ennek az embernek?

Nem tudom. Az asztalnál csaknem szemben ültem vele. Akaratlanul is rajta legeltettem a szemeimet szüntelenül. Valami különös érzés vett erőt rajtam, amelyet ön előtt nem tudok kifejezni: a taszítás és vonzás megmagyarázhatatlan vegyülete. Valami gonosz ígézet, nagyon gonosz ígézet volt az, amit ez a vérmes és erőszakoskodó ember gyakorolt reám, ki már akkor gyöngé, betegeskedő, ingatag s az igazat megvallva, egy kicsit gyáva voltam.

Egy este, a vacsora végével, vita támadt Wanzer és bizonyos Inglesi közt, akinek a helye éppen mellettem volt. Wanzer szokása szerint hangosan beszélt és dühösködött. Inglesi, kit a bor talán kissé merészsé tett, szembeszállt vele. Mozdulatlanul ültem, szemeimet nem merte fölemelni a tényéromról; a mellem szörnyen összeszorult. Gúnyos szavakat hallottunk. Wanzer fölkapott egy poharat s azt ellenfeléhez dobta. A dobás irányt tévesztett; a pohár homlokomon tört szét; itt, ahol a forradást ön most is láthatja.

Amint arczomon a meleg vért megéreztem, elvesztettem az öntudatomat. Amikor magamhoz tértem, a fejem már be volt kötözve. Wanzer szomorú arczczal állt mellettem; néhány szóval bocsánatomat kérte. Haza kísért az orvossal; jelen volt a második bekötözésnél s hosszabb ideig szobámban akart maradni. Másnap reggel visszatért. Azután gyakran meglátogatott. Rabszolgaságom itt kezdődött.

Ugy viselkedtem vele szemben, mint egy megfélemlített kutya. Amikor belépett a szobámba, mindenki azt hitte, hogy ő az úr. Fölnyitotta a szekrényeimet, a fésűmmel fésülködött, mozdótálamban mosta meg kezeit, pipámat szíтта, kotorászott a papírjaim közt, olvasta a leveleimet s elvette azokat a tárgyakat, amelyek neki megtetszettek. Zsarnokoskodása napról-napra súlyosabb lett; bátorságom napról-napra gyöngült, kevesbedett. Többé nem volt semmi akaratom. Teljesen, minden ellenállás nélkül megadtam neki magamat.

Ő olyan gyorsan, olyan könnyedén fosztott meg az emberi méltóság minden érzetétől, mintha csak épen egy hajszálamat tépte volna ki.

És nem voltam elbutulva, nem. Tudatom, a legtisztább tudatom volt arról, a mit csinállok: gyöngeségemről és zsibbadtságomról, különösen pedig arról, hogy teljesen képtelen vagyok ez ember hatalma alól fölszabadítani magamat.

Nem tudom önnek megmagyarázni azt a mély és homályos érzést, melyet a sebhely keltett bennem. És nem tudom okát adni annak a nagy zavarának, mely akkor vett erőt rajtam, midőn hóhérom egy napon fejemet kezei közé fogta, a még gyöngé, tüzes forradást szemlélni kezdte, ujjával többször megérintette s azután így szólt:

- Már beforrott teljesen. Egy hónap múlva nyoma sem lesz. Köszönetet mondhatsz érte az istennek.

Én azonban e pillanattól fogva úgy éreztem, hogy homlokomon nem forradás van, hanem a szolgaság bélyege, egy mindenki által látható, szégyenletes jel.

Kísértem, ahová csak kívánta; órákon át várakoztam rá az utcán valamely kapu előtt; éjjeleket virrasztottam át, hogy a hivatalából hozott iratokat másoljam; leveleit vittem Róma egyik végétől a másikig; százszor fölmentem a zálogház lépcsőin, uzsorástól uzsoráshoz futkostam, hogy felhajhászszam a megmentésére szükséges összeget; százszor álltam a széke megett a játékházban hajnalhasadásig, kimerülve a fáradságtól és undortól, ébren tartva káromkodásai kitöréseitől s a torkomat maró csipő füsttől, míg ő köhögésem miatt zúgolódott s veszteségei miatt engem okolt; azután, ha vesztett, az elhagyott sikátorokon távozva, a ködben magával vonszolt, mint valamely rongyot, kezeivel hadonázva és átkozódva, míg valamelyik fordulónál előtűnt egy árnyék s őt pálinkával megkinálta.

*

Mondja meg, uram, mielőtt meghalnék, ki fogja leleplezhetni ezt a titkot? Vannak tehát a földön emberek, kik más emberekkel találkozáva, azokkal azt tehetik, amit akarnak, azokból szolgákat csinálhatnak? El lehet tehát venni valakitől a szabadakaratot, amint ujjaink közt forgathatjuk a szalmaszálat? Hát meg lehet ezt tenni, uram? És miért?

Hóhérommal szemben nem volt soha szabad akaratom. És meg volt az értelmem; agyam tele volt gondolatokkal; sok könyvet olvastam, sok mindent tudtam, sok mindent megértettem. De különösen egygyel voltam tisztában: hogy el voltam veszve menthetetlenül, örökre. Valami félelmeséget, valami remegést éreztem bensőmben; a megsebesülés estéje óta megmaradt nálam a vértől való félelem, a vér víziója. A lapok hírei magzavartak, elvették az álmomat. Néha éjjelenként, midőn Wanzerrel hazamenve homályos folyosón, homályos lépcsőn jártam, s a gyufák nem akartak meggyúlni, borzongást éreztem a hátgerinczemben s a hajszálaim érzékenyekké váltak. Az volt a rögeszmém, hogy egyik vagy másik éjjel le fog gyilkolni.

Nem így történt. Ellenkezőleg az történt meg, aminek nem lehetett volna megtörténnie. Elgondoltam: az a biztos végzetem, hogy egy éjjel kegyetlenül ezek a kezek okozzák halálomat. És ezzel ellenkezőleg...

De hallgasson meg. Ha Wanzer akkor este nem jött volna be keresni a Cyrus szobájába; ha a szekrényen a kést nem vettem volna észre; ha valaki véletlenül nem jött volna be a hátam megett, hogy bennem azt a szörnyű dühösséget fölébresztsze; ha...

De igaz. Önnek teljesen igaza van. Még a kezdetnél vagyunk és önnek már is a végről beszélek! Ön nem érti meg a dolgot, ha mindent el nem mondok teljesen. De már kifáradtam; összezavarodtam egészen. Most már, uram, nincsen semmi mondani valóm. A fejem könnyű, nagyon könnyű, mint valamely levegővel telt hólyag. Most már nincs semmi mondani valóm. Amen, amen.

*

Ime, már vége van. Elég. Köszönöm. Ön igen jó; ön megkönyörül rajtam. Ezen a földön még senki sem mutatott könyörületet irántam.

Jobban érzem magamat; folytathatom. Róla, Ginevráról beszélek.

A pohár története óta társaink közül némelyek elhagyták az étkező helyiséget, mások ki-nyilatkoztatták, hogy ott maradnak, ha Giulio Wanzert kizárják. Wanzernak ekkép félig-meddig kiadta az utat a háziasszony. Eleinte szidott mindenkit, azután rendes szokása szerint eltávozott. Minthogy én is menőfélben voltam, magával akart vinni; azt kívánta, hogy én is kövessém.

Hosszú ideig egyik vendéglőből a másikba mentünk kedvetlenül. Rám nézve mi sem volt szomorúbb annál az óránál, mely más kifáradt embereknek megkönnyebbülés és feledés. Alig ettem, és akkor is erőszakolva; folyvást növekedő undort éreztem, amint azt a zajt hallottam, amit asztaltársaim állkapcsai csináltak; valóságos komondor-állkapcsok voltak, melyek az aczélt is szétmorzszolták volna. És lassankint fölébredt bennem a szomj, az a szomj, mely ha egyszer fölébred, halálunkig tart.

Egy este azonban Wanzer magamra hagyott. Másnap pedig azt mondta, hogy nagyon kellemes helyet fedezett föl, ahova engem azonnal el akart vezetni.

- Találtam. Meglátod. Meg leszesz elégedve.

Az új étkező-hely tényleg jobb volt a réginél. A föltételek is megfelelőek voltak. Volt ott néhány hivatalnok-társam is. A többi vendég sem volt egészen ismeretlen. Ott maradtam. Ön tudja, hogy különben is lehetetlen volt volna ott nem maradnom.

Első este, midőn a levest föltálalták, ketten vagy hárman hangosan így kiáltottak föl:

- És Ginevra? Hol van Ginevra?

Azt válaszolták, hogy Ginevra megbetegedett. Mindannyian betegségéről kezdtek kérdezősködni, mindannyian nagy elégtelenséget mutattak. De csak valami könnyebb bajról volt szó. Társalgás közben a távollevő neve szájról-szájra járt, leginkább kétértelmű mondatokba kavarva, melyek azt az érzéki vágyat árulták el, mely ezeken az embereken, öregeken és ifjakon egyaránt erőt vett. Igyekeztem az asztal egyik végétől a másikig összegyűjteni ezeket a szavakat. Egy pajkos ifjú, szemben velem, Ginevra szájáról beszélt hosszasan és fölmelegedve: beszédközben folyvást rám nézett, mert a szavait rendkívüli figyelemmel hallgattam. Emlékszem, hogy már akkor megalkottam képzelődésemben a távollevő alakját, és az csak kevésben különbözött attól, aminőnek később a valóságban láttam. Mindig emlékszem arra a kifejező mozdulatra, melyet Wanzer csinált s arra a falánkságra, melyet egy-egy sikamlós mondat hangoztatásakor elárultak az ajkai. És emlékszem arra is, hogy távozásomkor már éreztem a ragályos vágyat a soha nem látott leány után, valami gyöngye nyugtalanságot, valami idegenszerű csaknem látnoki lelkesedést.

Együtt távoztunk, én, Wanzer és Wanzer egyik barátja, bizonyos Doberti, az, aki a leány ajkairól beszélt. Sétaközben ők ketten folyvást otromba bujaságokról beszéltek, s időről-időre megálltak, hogy kedvökre nevetessenek. Én egy kissé hátramaradtam. Valami búskomorság, homályos és zavaros dolgok nagy tömege töltötte el megalázott és szorongó szívemet.

Még ma, körülbelül tizenkét év után is, visszaemlékezem erre az estére. Nem feledtem el semmit; nem, még a legjelentéktelenebb részletet sem. Még most is tudom, hogy megéreztem akkor, hogy azon az estén dőlt el a sorsom. Vajjon hogyan támadt ez a sejtelmem?

Lehetséges-e, vajjon lehetséges-e, hogy egy egyszerű női név, három csengő szótag, vészes örvényt nyisson meg ön előtt, amelyet ön lát s amelyről tudja, hogy kikerülhetetlen. Lehetséges-e az?

Előérzet, éleslátás, a benső látása... Szavak, szavak! Olvastam róluk a könyvekben. Nem így van, nem így van. Betekintett-e ön valaha a bensejébe? A lelkét tanulmányozta-e?

Ön szenved. Szenvedése újnak tűnik föl, olyannak, aminőt még soha nem éreztek? Ön örül. Öröme újnak tűnik föl, olyannak, aminőt soha sem éreztek? Tévedés, illúzió. Már mindent éreztek, már minden megtörtént. Az ön lelke ezer, százezer töredékeiből van alkotva ama lelkeknek, amelyek az egész életet átérték, az összes tüneményeket fölmutatták, az összes tüneményekben részt vettek. Tudja ön, hova akarok eljutni? Figyeljen jól reám, mert amit önnek mondok, az az igazság; az igazság, melyet olyan ember fedezett föl, aki éveket és éveket töltött bensejének örökös vizsgálásával, egyedül állva az emberek közt, egészen egyedül. Figyeljen jól reám, mert ez az igazság sokkal fontosabb, mint azok a tények, amelyeket ismerni akar. A midőn...

Máskor? Holnap? Miért holnap? Nem akarja, hogy föltárjam ön előtt gondolataimat?

Tények, tények, mindig csak tények! A tények semmi; nem jelenthetnek semmit. Van a világon, uram, más dolog, ami sokkal többet ér.

*

Jól van, ismét egy más rejtély. Miért hasonlított Ginevra csaknem teljesen ahhoz az alakhoz, amelyik az én bensőmben villant föl? Ne foglalkozzunk vele. - Három vagy négy napi távollét után újra megjelent a teremben, a leveses tálat hozva, mely gőzével egészen elfátyolozta az arcát.

Igen uram, Ginevra pinczérnő volt; a hivatalnokok asztalát szolgálta.

Látta őt? Ismerte őt? Beszért vele? És ő beszért önnel? Bizonyára ön is érzett valami véletlen, kimagyarázhatatlan zavart, ha a kezeit érintette.

Mindenki kívánta őt, mindenki kívánja és akarja, és akarni fogja még.

Wanzer meghalt; még lesz szeretője, lesz száz szeretője; míg meg nem vénül, míg szájából ki nem hullanak a fogai. Amidőn az utczán elhaladt, a fejedelem hátrafordult a kocsijában, s a koldus is megállt, hogy láthassa. Minden szemben egyforma csillámlást vettem észre, minden szemből ugyanazt a gondolatot olvastam ki. Most már megváltozott, nagyon megváltozott. Akkor húsz éves volt. Mindig hiába törekedtem arra, hogy újra lássam magamban s olyannak, a minőnek először láttam. Itt van a titok. Nem jegyezte meg ezt ön soha? Az ember, az állat, a növény, vagy bármely más dolog csak egyszer mutatja önnek a maga igazi ábrázatát, az első megfigyelés röpké pillanatában. Ekkor mintegy szüziességében mutatja magát. Mindjárt aztán nem az, a mi volt; egészen más. Az ön lelke, az ön idegei átalakítják, meghamisítják, homályba borítják. Vége van.

Nos tehát, én mindig irigyeltem azt az embert, ki Ginevrát először látta. Ért ön engemet? Igen valószínű, hogy nem. Ön azt hiheti, hogy ábrándozom, mindent összezavarok s ellentmondok magamnak. Hasztalan. Tehát ne bántsuk. Térjünk át a tényekre.

...Légszeszszel világított, nagyon meleg terem, száraz hőség, mely a bőrt kiszikkasztja; az ételek illata és gőze; a hangok zavaros zaja, s e hangok közt a Wanzer zord hangja, mely durvává tesz minden egyes szót. Aztán időről-időre egy kis szünet, csend, melyet ijesztőnek találok. Egyszerre egy kéz érint, elveszi a tányért előlem és a helyére ujat tesz; remegést idéz elő bennem, mintha csak megczirógatott volna. Az asztal körül egymás után mindenki érzi ezt a remegést: szemmel látható. Közönséges, csaknem állatias kifejezés ül amaz emberek arczára, akik már ettek és ittak, akik mindennapi életük egyetlen célját elérték. Tisztátalanságuk megnyilatkozása annyira sért, hogy közel állok az elájuláshoz. Meglapulok a székemen, összeszorítom a könyökeimet, hogy növeljem a köztem és társaim közt levő távolságot. A nagy lármában egy hang ezt kiáltja:

- Episcopónak hasfájása van.

- Nem, Episcopo érzeleg. Nem láttatok: milyen arcot vág, ha Ginevra fölváltja a tányérját.

Megkísérlettem, hogy nevessek. Fölemeltem a szemeimet s azok a Ginevra szemeivel találkoztak, melyeket kétértelmű kifejezéssel szegzett rám.

Mikor kiment a szobából, Filippo Doberti tréfás javaslattal állt elő:

- Kedves barátaim, nincs más kigázolódás. Valamelyikünk elveszít... a többiek számlájára.

- Szavazzunk! Szavazzunk: válaszszuk meg a férjet.

Wanzer elkiáltotta magát:

- Episcopo!

- Episcopo és társai czég.

A lárma folyvást nőtt. Bejött Ginevra, aki talán mindent hallott. Mosolygott; mosolya nyugodt, biztos volt, ami őt érthetetlennek tűntette föl.

- Episcopo, add elő a kérésedet.

Két asztaltárs betanult komolysággal Ginevrához közeledett s megkérte a kezét nevemben.

Ginevra rendes mosolyával ezt válaszolta:

- Majd meggondolom.

És újra találkozom a tekintetével. És igazán nem tudom, hogy rólam van a szó, hogy rólam beszélnek, hogy én vagyok az az Episcopo, aki felett nevetnek. Arczom kifejezését elképzelni képtelen vagyok...

*

Álom, valóban álom. Életemnek az az egész korszaka olyan, mint egy álom. Lehetetlen, hogy ön meg tudja érteni, el tudja képzelni: minő értelemmel birtam lényemről s minő tudattal ama tettekről, melyeket elkövettem. Ujra átéltem álmomban a már átélt élet egy részét; jelen voltam a már megtörtént események egy részének kikerülhetetlen ismétlődésénél. Mikor? Ki tudja? Gondolja hozzá még, hogy abban sem voltam bizonyos, voltaképen én vagyok-e én? Sokszor úgy tetszett nekem, mintha eltévesztettem volna az egyéniségemet; néha mintha mesterséges egyéniségem volna. Mily rejtély az ember idegzete!

Rövidebb leszek. Ginevra egy este eltávozott; azt mondták, hogy elhagyta a szolgálatot; hogy elhagyott minket; mondták, hogy nem érezte magát jól, hogy elment Tivoliba s hogy néhány hónapig ott marad a nővérénél. Távozásakor mindenki kezet szorított vele. Mosolyogva mindenkinek ezt mondta:

- A viszontlátásig! A viszontlátásig!

Nekem pedig nevetve:

- Tehát jegyesek vagyunk, Episcopo úr. Ne feledje el.

Ekkor nyultam hozzá először; ekkor tekintetem a szemeibe először azzal a célzattal, hogy azokba behatoljak. De ő reám nézve titok maradt.

Másnap az ebéd szomorú volt. Mindenki olyan volt, mintha megcsalták volna. Wanzer megszólalt:

- A Doberti eszméje nem volt rossz.

Erre némelyek felém fordultak s elkezdtek bután kacagni.

Ezeknek a bárgyúknak a társasága tűrhetetlenné vált reám nézve; de azért nem törekedtem körükből eltávozni. Tovább is látogattam azt a házat, ahol a fecsegések és kacajok közt tápot adhattam homályos és édes képzelődéseimnek. Több héten át, a legkellemetlenebb anyagi zavarok, megaláztatások, rabszolga-életem nyugtalanságai és remegései közt a leggyöngédebb és legerőszakosabb szerelem minden gyötrődését átéreztem. Huszonnyolcz évvel váratlanul a késői fiatalság egy neme költözött a lelkembe, a fiatalság minden epekedésével, gyöngédségével és könyeivel.

Ah, uram, képzelje el azt a csodát, egy hozzám hasonló, már megvénült, elfonnyadt, fenékig kiszáradt emberben. Képzeljen el olyan virágot, mely száraz galy végén fakad.

Egy más rendkívüli, váratlan esemény is megdöbrentett és fölzavart. Wanzer már néhány nap óta a rendesnél is durvább és ingerlékenyebb volt. Az utolsó öt-hat éjszakát játékházban töltötte. Egy reggel halotthalványan lépett a szobámba és egy székre vetette magát; kétszer, vagy háromszor is úgy mutatta, mintha beszélni akarna; aztán egyszerre letéven szándékáról, eltávozott anélkül, hogy rám nézett, hogy hozzám egy szót intézett, vagy felelt volna.

Azon a napon aztán többször nem láttam. Az ebédnél nem láttam. A következő napon nem láttam.

Épen az asztalnál ültünk, midőn bizonyos Questori, Wanzer hivatalnoktársa, belépett, s így szólt:

- Nem tudjátok? Wanzer megszökött.

Eleinte nem értettem jól, vagy nem hittem, de a szívem erősen megdobbant.

- Mit mondasz? Ki szökött meg?

- Wanzer, Giulio Wanzer.

Valóban nem tudom, mit éreztem; de bizonyos, hogy első izgatottságomban nagy része volt az örömnnek. Erőmbbe került, hogy visszatartóztassam magamat. Hallottam, mint törnek ki az elnyomott boszúságok, neheztelések és gyűlölködések az ellen az ember ellen, aki az én uram volt.

- És te? - kiáltott a dühöngők egyike. - És te nem beszélsz? Nem voltál-e inasa Wanzernek? Nem te szállítottad málhait az állomáshoz?

Egy másik ezt mondta:

- Homlokodon egy rabló bélyegét viseled. Az majd pályát nyit neked.

Majd ismét egy másik:

- Most már kinek a szolgálatába lépsz? Elmégy a rendőrségre?

Igy boszantottak, csak azért, hogy kellemetlenséget okozzanak nekem, mert tudták, hogy gyáva vagyok.

Fölálltam és eltávoztam. Kimentem az utcákra, cél nélkül kóboroltam. Végre tehát szabad vagyok, szabad, szabad!

Csendes, csaknem langyos márcziusi éjszaka volt. Felmentem a Quattro fontanehoz, aztán a Quirinale felé fordultam. A nagy térségeket kerestem; egy lehelletre végtelen sok levegőt akartam magamba színi; nézni a csillagokat, hallgatni a víz zaját, valami poétikus dolgot művelni, jövőmről álmodozni. Folyvást ezt hajtottam magamban:

- Szabad vagyok, végre mégis csak szabad ember vagyok. - Az ittasultság egy neme vett erőt rajtam. Még nem tudtam eszmélni, gondolataimat összeszedni, állapotomról elmélkedni. Gyermekes vágyak támadtak bennem. Ezer dolgot tudtam volna egyszerre elkövetni, hogy jelét adjam szabadságomnak. Egy kávéház előtt mentem el; a zene hullámai hozzám csaptak és fölkavartak egész fenékgig. Fölemelt fővel léptem be. Hittem, hogy a megjelenésem eléggé büszke. - Cognacot rendeltem, az üveget az asztalon hagytam, s megittam belőle két, vagy három pohárával.

A kávéháznak fullasztó levegője volt. Amint levettem a kalapomat, eszembe jutott a sebhely s visszaemlékeztem a kegyetlen mondásra: - Homlokodon egy rabló bélyegét viseled. - Minthogy azt hittem, hogy mindenki a homlokomat nézi s a jelt vizsgálja, elgondoltam: - Mit hisznek? Azt hiszik talán, hogy párbajban kapott sebhely? - És én, ki sohasem verekedtem volna, örömet találtam ebben a gondolatban. Ha valaki véletlenül mellém ül s társalgásba bocsátkozik velem, bizonyára talállok módot arra, hogy elbeszéljem neki a párbajomat. De nem jött senki sem. Kis idő múlva jött egy úr s elvitte a széket, mely szemben volt velem, az asztal másik oldalára. Nem nézett rám, nem kért engedélyt; amint elhúzta, nem gondolt azzal, hogy rajta nyugtattam a lábaimat. Nemde, udvariatlan ember volt?

Fölkeltem s kóborolni kezdtem az utcákon, cél nélkül. Mámorom egyszerre elmult. Nagyon boldogtalannak éreztem magamat, anélkül, hogy tudtam volna az okát. Zavaram lassankint nyugtalansággá változott át; s a nyugtalanság nőtt, élesedett s azt a gondolatot kelté föl bennem: - Ha ő mégis Rómában rejtőznék? Ha a kapu előtt várakoznék rám, hogy beszéljen velem? Ha este, sötétben a lépcsőn várakoznék rám? - Igazán féltem; kétszer-háromszor hátra fordultam, meggyőződést szerezni arról, vajjon nem követ-e, s mint valamely menhelyre, egy másik kávéházba mentem.

Csak későn, nagyon későn határoztam el magamat arra, hogy haza menjek. Minden lárma, minden zaj megdöbbsentett. A járdán, a sötétben egy vaskosabb alak a holttest vízióját kelté föl bennem. - Miért nem ölte meg magát? - gondolám. - Miért nem volt bátorsága megölni magát? Ez volt volna az egyetlen dolog, a mit meg kellett volna tennie. - Ugy tetszett nekem, hogy halála híre jobban kibékített volna, mint az a hír, hogy megszökött.

Keveset és nagyon nyugtalanul aludtam. De reggel, alig nyitottam ki ablakaimat, a megkönnyebbülés érzete ömlött el egész lényemen, valami különös érzés, a mit ön nem tud megérteni, mert nem volt sohasem rabszolga.

A hivatalban részletes értesüléseket szereztem Wanzer szökéséről. Nagy rendetlenségekről és sikkasztásról beszéltek a központi pénztárban, hol néhány év óta hivatalnokoskodott. Kiadták ellene az elfogatási parancsot, de eredmény nélkül. Némelyek tudni vélték, hogy szerencsésen megmenekült.

Ekkor aztán, biztosítva lévén szabadságom felől, csak szerelmemnek s titkomnak éltem. Ugy éreztem magam, mint az üdülő beteg, nem gyötörvén többé magamat, testem egészen megkönnyebbült; csaknem gyermekes könnyedséggel könnyeztem. Márczius utolsó és április első napjai olyan örömeket és fájdalmakat hoztak nekem, a melyeknek pusztá emléke, halálom órájában, megvigasztal azért, hogy születtem.

Ezért az emlékért, uram, megbocsátok Cyrus anyjának, annak a nőnek, ki nekem annyi szenvedést okozott. Uram, ön nem képes megérteni, hogy mi az egy, a szenvedések és igazságtalanság következtében elfásult és elromlott embernek, ha addig elrejtett jóságának tudomására jön s magában a gyöngédség forrását fölismeri. Ön nem tudja megérteni és talán nem is hiszi el, a mit mondok. Bizonyos pillanatokban, bocsásson meg az isten érte, Jézusból éreztem magamban valamit. A leghitványabb s a legjobb ember voltam egyszerre.

Engedje, hogy kissé kisírhassam magamat. Látja, mint folynak a könnyeim? A vértanúság éveiben tanultam meg így sírni, zokogás, sóhajok nélkül, hogy ne halljanak, hogy ne okozzak bánatot annak, a ki szeretett, hogy ne terheljem azt a kinek szenvedéseimet köszönhettem. Csak kevés ember képes arra, hogy így sírjon. Legalább ezt jegyezze föl, uram, az emlékezetébe. Ha majd meghaltam, mondja el, hogy a szegény Giovanni Episcopo tudott csöndesen sírni egész életén át.

*

Hogyan történt, hogy azon a vasárnapi reggelen (virágvasárnapján) a Tivoliba vivő tramwayn termettem? Csak homályosan emlékezem reá. Örülési roham volt-e, vagy az alvajáró tette? - igazán nem tudom.

Mentem az ismeretlen felé, engedtem vonszolatni magamat az ismeretlen által. A való érzete még egyszer, újra elhagyott. Ugy éreztem, mintha valami különös légkör vett volna körül, a mely elkülönített a külvilágtól.

És ez az érzés nemcsak a szemem, hanem a bőröm érzése is volt. Nem tudom magamat jól kifejezni. A vidék például, melyen keresztül mentem, végtelenül távollevőnek, tőlem kiszámíthatlan időköz által elkülönítettnek tűnt föl előttem...

Hogyan képzelhetne el ön egy ilyen különös lelki állapotot? A mint önnek leirom, minden bizonynyal képtelennek, érthetetlennek, természetellenesnek tűnik föl. Megengedem; de képzelje el, hogy egész mostanáig csaknem folytonosan ilyen rendellenességek, zavarok és háborgások közt éltem. Parestesia, disestesia... Még a betegségem nevét is megmondták. De meggyógyítani senki sem tudott. Egész életemen át a tudatos örültség szélén maradtam, mint az örvény mellett térdelő ember, ki pillanatról-pillanatra várja az utolsó szédülést, a feneketlen sötétséget.

Mit gondol ön? Elveszítem-e az eszemet, mielőtt bezárnám a szemeimet? Mutat-e erre valami jel az arczomon, a beszédemben? Nem vett ön észre semmit? Feleljen őszintén, drága uram, feleljen.

És ha nem halnék meg! Ha még sokáig kellene élnem a bolondok házában, eszelősen!

Nem; bevallom igazában, nem ettől félek. Ön tudja.... de ha eljönnének ők, ketten valamelyik éjjel. Cyrus bizonyára találkozna a másikkal; ezt tudom, ezt előre látom. És... akkor? - A nagy düh, a dühös örültség a sötétségben... - Istenem, istenem! Ez lenne az én végem?

*

Hallucináció az egész, igen; semmi más. Jól mondja ön. Igen, igen, jól mondja ön: csak világosság kellene, hogy lecsöndesedjem, hogy mélyen elaludjam; igen, igen világosság, egyszerűen csak világosság. Köszönöm, drága uram. Hol voltunk? - Tudom már, Tivoliban.

...A kénes vizek erős bűze; aztán körös-körül mindenütt olajfák, olajfabokrok; és bennem a különös primitív érzés, mely lassan-lassan elvész, mintha a futó vonat által okozott szél vinné magával. Leszálok. Az uton emberek vannak; a pálmák csillognak a nap fényében; a harangok szólnak. Tudom, hogy találkozom vele.

- Episcopo úr! Ön itt van?

Ez a Ginevra szava; Ginevra áll előttem, kezét felém nyújtja és én zavarba jövök.

- Miért ily halavány? Beteg volt?

Reám néz, mosolyog és várja, hogy megszólaljak. Ez az a leány, ki a füstös szobában, a légszesz fénye mellett, az asztal körül forgolódott. Lehetséges-e, hogy az legyen?

Végre hebegek néhány szót.

Ő tovább folytatja:

- Hogyan jött ide? Mily meglepetés!

- Látni kívántam.

- Tehát nem feledte el, hogy jegyesek vagyunk?

Nevet és tovább beszél:

- Ez a nővérem. Jöjjön velünk a templomba. Nemde ma nálunk marad? Adja a vőlegényt. Mondani sem kell.

Ginevra vidám, beszédes; új tulajdonságokat, új csábokat találok benne. Egyszerűen, minden igény nélkül, de csinosan, mondhatnám, elegánsan van öltözködve. A barátaim felől tudakozódik.

- És az a Wanzer?

Véletlenségből, valamely hirlap útján mindenről értesült.

- Önök nagyon jó barátok voltak. Nemde?

Nem válaszolok. Rövid szünet következik; úgy látszik, mintha Ginevra gondolatokba mélyedt volna. Belépünk a szentelt pálmákkal díszített egyházba. Ginevra letérdepel a testvére mellé s imádságos könyvét fölnyitja. Én háta megett állva, a nyakát nézem s egy kis barna jel fölfedezése megmagyarázhatatlan remegést kelt bennem. Ebben a pillanatban egy kissé félre fordul s szemeinek szegletéből egy szikrát röpít felém.

A mult emléke kitörlődött, a jövő felett való töprengés véget ért. Csak a jelen órát ismerem; reám nézve ezen a földön csak ez az egy leány létezik. Nélküle csak a halált lehetne választanom.

A mint kilépünk a templomból, szó nélkül kezét nyújtja nekem.

Én is szó nélkül reá nézek s úgy érzem, hogy a nézésből mindent megértett. Megindulunk a nővére háza felé. Fölszólítottak, hogy lépjek be. A mint az erkély felé mennénk, Ginevra így szól hozzám:

- Jöjjön, jöjjön ide egy kissé, a napot élvezni.

Fenn vagyunk az erkélyen, egymás mellett. A nap besugároz, a vidék zaja elszáll a fejünk felett. Halkan, mintha magához beszélne, ezt mondja:

- Ki hitte volna!

Szivem mértéktelen érzés dagasztja. Többé nem tudok uralkodni magamon. Fölismerhetetlen hangon ezt kérdelem tőle:

- Tehát csakugyan jegyesek vagyunk?

Egy kis ideig hallgat. Aztán elpirulva, szemeit lesütve, halkan így válaszol:

- Akarja? Akkor azok vagyunk.

Belülről szólítanak. Ott van a sógor; ott van egy másik rokon, ott vannak a gyerekek. Csakugyan a vőlegény szerepét játszom! Az asztalnál Ginevra és én egymás mellett ülünk. Egyszerre az asztal alatt megfogjuk egymás kezét, és én azt hiszem, hogy elszédülök, olyan kéjes érzés vesz erőt rajtam. A sógora, a nővére, a rokonai ámulattal vegyes kíváncsisággal néznek reám.

- De hogy van az, hogy ezt senki sem tudta?

- De hogy van az, Ginevra, hogy még te sem szóltál felőle?

Zavarba jöve, elámulva mi is nevettünk azon, a mi egy álom gyorsaságával és képtelenségével történt meg velünk.

Igen, képtelen, hihetetlen, nevetséges volt; mindenek felett pedig nevetséges. Pedig megtörtént, itt, ezen a világon történt, egy férfi és egy nő között, köztem Giovanni Episcopo és Ginevra Canale közt, épen úgy, a mint azt önnek elbeszéltem.

*

Uram, nevethet, ha nevetni akar. Nem sért meg vele.

A tragikus bohózat... Hol olvastam erről? - Csakugyan nincs nevetségesebb, nemtelenebb és iszonyatosabb valami.

Elmentem az anyjához, elmentem az anyja házába; a Via Montanara egyik régi házába, szűk, nedves, csúszós lépcsőkön, melyek egy vízfogó lépcsőjéhez hasonlítottak, s ahonnan a szelelőlyukból kétes, zöldes, csaknem temetői világosság szivárgott át. Soha el nem feledem. Élénken él az emlékezetemben! Amint fölfelé mentem, csaknem minden lépcsőfokon megálltam; mert úgy éreztem, hogy minden pillanatban elvesztem az egyensúlyt, mintha csak mozgó jégtáblákra tettem volna a lábamat. Minél fölebb mentem, a lépcső ebben a világításban annál fantasztikusabbnak, annál rejtélyesebbnek tűnt föl előttem. Mély csöndesség volt, melyben egészen elhaltak a messziről jövő, érthetetlen hangok. Egyszerre csak hallom, hogy a felső folyosón nagy robajjal ajtó nyílik meg s az egész lépcsőt női hang szennyes ordítása tölti be; aztán ismét bezáródik az ajtó, olyan csattanással, mely fedélzetétől alapjáig megrengeti a

házat. Rémületemben magam is reszkettem s habozva megálltam. Lassú lépésekkel egy ember jött lefelé; csaknem csúszni látszott a fal mellett, mint valamely élettelen tárgy: Fehéres kalapkarimája alatt morgott és nyöszörgött, s a mint hozzám ütődött, fejét fölemelte. Elfátyolozva, sötét nagy szempárt láttam, mely nyers húshoz hasonló vörös arcából emelkedett ki.

Valakit vélvén fölismerni bennem, megszólított:

- Pierro!

Megragadta az egyik karomat s oly közel jött hozzám, hogy bortól szagos leheletét jól érezhettem.

De észrevette tévedését s folytatta útját lefelé. Ekkor gépiesen én is megindultam s nem tudom miért, de bizonyos voltam benne, hogy a család egyik tagjával találkoztam. Ajtó elé értem, melyen ez volt olvasható: «Emilia Canale, szabadalmazott zálogházi ügynöknő». Hogy félénk habozásomnak véget vessek, erőt vettem magamon s meghúztam a csengetyűzsinort; de akaratom ellenére olyan erősen, hogy a csengetyű elkezdett dühösen csörömpölni. Belülről haragos hang felelt, a már hallott szennyes hang; az ajtó kinyílt és én, nagy rémületemben, a nélkül, hogy valamit láttam, valamire vártam volna, lihegve, a szavakat elnyelve, szólottam:

- Episcopo vagyok, Giovanni Episcopo, hivatalnok... Eljöttem, miként már tudja... leányáért... miként már tudja... Bocsánat, bocsánat. Nagyon erősen megrántottam.

Ginevra anyja, a még mindig szép és viruló asszony, az ügynöknő előtt álltam, ki arany nyakéket, nagy arany fülönfüggőket s minden ujján arany gyűrűket viselt. - Félénken előadtam házassági ajánlatomat, - emlékszik ön? - a Filippo Doberti által indítványozott házassági ajánlatot.

Uram, nevethet, ha nevetni akar. Nem sért meg vele.

Elmondjak önnek mindent, részletesen, napról-napra, óráról-óra? Ismerni akar ön minden kis jelenetet, minden kis tényt, abban az időben folytatott egész életemet, mely annyira különös, annyira esztelen, annyira nevetséges és szálnalmas volt egész a nagy eseményig? Nevetni akar? Sírní akar? Mindent elmondhatok. Multamban úgy olvasok, mintha nyitott könyv volna. Ilyen nagy világosság csak annál támad, a ki közel áll a végéhez.

De már elfáradok, gyöngé vagyok. S egy kissé ön is fáradt lehet. Jobb lesz megrövidíteni a dolgot.

Megrövidítem. Könnyen megkaptam beleegyezését. Ugy látszott, hogy az ügynöknőt már értesítették hivatalom, fizetésem és helyzetem felől. Érczes hangja, biztos taglejtése, gonosz, csaknem falánk tekintete volt, mely néha nyájaskodóvá, mondhatnám, bujává vált, s egy kissé a Ginevra tekintetéhez hasonlított. A mint állva beszéltem vele, nagyon közel jött felém s minduntalan hozzám nyúlt: majd megtaszított, majd ruhám gombjánál fogva ránczigált, majd porszemet vett le a vállamról, majd hajszálat vagy czérnát a hátamról. Minden idegemet felizgatta, kínoztá ez a folytonos fogdosás s később csakugyan nem egyszer láttam, ez a nő mint vágja öklét férje arcába.

Férje csakugyan a lépcsőn látott alak volt: a zöld szemüveges ember, egy szegény idiota.

Ez az ember régebben nyomdász volt. Szembaja utóbbi időkben megakadályozta a dolgozásban. Neje, fia és menyé kegyelméből élt, boszantva, kínoztatva mindegyiktől, mert teher volt a nyakukon. A bor bűnében, iszákosságban, szenvedett; mindig szomjazott, szörnyen szomjazott. Otthon senki még csak egy fillért sem adott neki, hogy ihassék; hogy egy kis pénzhez jusson, nappal titokban, ki tudja melyik utcán, ki tudja melyik üzletben, s ki tudja milyen emberek megbizásából nemtelen foglalkozást, aljas és könnyű szolgálatot kellett végeznie. Ha alkalom kínálkozott rá, kezét a házi dolgokra is rátette és futott eladni azokat,

hogy ihassék, hogy átengedhesse magát fékezhetetlen szenvedélyének; nem tartóztatta vissza sem a szidalmazásoktól, sem az ütlegektől való félelem. Neje minden héten legalább egyszer könyörület nélkül kikergette. Két vagy három napig nem volt bátorsága visszatérni, az ajtón zörgetni. Hová ment? Hol aludt? Hogyan élt?

Már az első napon megtetszettem neki, megtetszettem, a mint megismerkedtem vele. A mint ott ültem s leendő anyósom fecsegését hallgattam, ő folyvást állt s felém fordulva mosolygott. Örökös mosolygása megrezegtette kissé lecsüggő alsó ajkát, mely azonban nem volt látható azoktól a ketreczektől, melyekbe szegény, beteg szemei zárva valának. A mikor fölálltam, hogy eltávozzam, halk hangon, félénken így szólt hozzám:

- Én is kimegyek.

Együtt távoztunk. Lábszárai csak alig bírták. A mint láttam, hogy a lépcsőkön haboz és tántorog, megkérdeztem:

- Nem akar belém fogózkodni?

Elfogadta s belém fogózott. Még az utcán is karom alatt tartotta a karját, bár megkísérlettem kiszabadítani magamat. Egy ideig hallgatott; de mindig forgott s arcát olyan közel tartotta hozzám, hogy kalapja karimájával minduntalan megérintett. Még mindig mosolygott, s hogy a csöndet megtörje, mosolyát valami sajátságos torokhanggal kísérte. Jól emlékezem, homályosodni kezdett, nagyon kellemes este volt. Az utcákon sokan járkáltak. Valamelyik kávéház előtt két zenész: egy flótás és egy cziterás Norma egyik áriáját játszotta. Emlékezem arra is: kocsival találkoztunk, mely sebesültet szállított, két ór kíséretében.

- Meg vagyok elégedve; hiszed? Nagyon meg vagyok elégedve. Te bizonyára nagyon jó fiú vagy! Nagyon szeretlek; hiszed?

Bizonyos felbuzdulással mondta mindezt, mert volt valami gondolata, valami vágya s nem volt bátorsága azt kifejezni. Majd elkezdett nevetni, mint valamely bolond. Azután ismét szünet következett. Ujra megszólalt:

- Meg vagyok elégedve.

Ujra nevetett, de görcsösen. Azt gondoltam, hogy ideges izgatottság rázza meg s okozott neki fájdalmakat. A mint egy üvegablak elé értünk, melyen belülről megvilágított vörös függönyök voltak, egyszerre nagy gyorsan így szólt:

- Nem innánk egy kis bort?

Megállt s engem is föltartóztatott az ajtó előtt, mely vöröses visszfényével foltot vetett a kövezetre. Éreztem, hogy remegett; s a fény a szemüvegen át is előtüntette a meggyuladt, szegény szemeket.

- Nos hát, menjünk be.

És bementünk a vendéglőbe. Csak kevés ivó volt ottan; egy csoportozatban kártyáztak. A szegletben foglaltunk helyet. Canale elkiáltotta magát:

- Egy liter vörös bort.

Ugy látszott, mintha hirtelenében elrekedt volna. Bort öntött a poharakba, miközben reszketett, mint valami szélhűdött; kiitta egy huzomra; s míg ajkait beszította, újra öntött. Aztán az üveget az asztalra tévén, nevetett s őszintén bevallotta:

- Már három nap óta nem ittam sem mit.

- Már három nap óta?

- Igen; már három nap óta. Nincs pénzem. Otthon senki sem ad nekem pénzt. Érted? Érted? S ezekkel a szemekkel többé nem dolgozhatom... Nézd csak, fiam.

Fölemelte a szemüvegeit, s nekem úgy tetszett, mintha álarczot vett volna le, arcának kifejezése annyira megváltozott. Szempillái dagadtak, puffedtek voltak, szemöldökök nélkül, telve genynyel, rémületesek, s ezen pirosság és daganatok közepén mozogtak nagy kínna könnyes, végtelenül szomorú szemgolyói, melyek mély és megérthetetlen bánatukkal a szenvedő állatok tekintetére emlékeztettek. Ez a látvány az irtózat és részvét vegyes érzetét kelté föl bennem. Megkérdeztem:

- Fájnak a szemei? Nagyon fájnak?

- Képzeld magadnak, kedves fiam, tűket, faszilánkokat, üvegdarabokat, mérges töviseket... Ha mindezeket együttesen belém szúrnák, kedves fiam, semmi fájdalmat nem okoznának, ezzel összehasonlítva.

Meglehet, hogy túlozta a fájdalmát; mert látta, hogy megszántam; megszánta egy emberi lény, ki tudja, mily hosszú idő óta! Ki tudja mennyi idő óta nem hallott ilyen részvevő hangot! Nagyította talán, hogy növelje részvéteimet, hogy végre valaki őt is vigasztalja.

- Nagyon fájnak?

- Nagyon.

Nagy óvatossággal megtörülgette a szempilláit valami rongyfélével, melynek már nem volt sem színe, sem alakja. Azután újra feltette a szemüvegét s egy huzomra kiürítette a második poharat. Én is ittam. Canale megérintette az üveget s így szólt:

- Nincs ennek párja a világon, édes fiam.

Rá tekintettem. Rajta semmi, igazán semmi sem emlékeztetett Ginevrára: sem a vonások, sem a kifejezés, sem a mozdulatok, semmi. Ezt gondoltam:

- Nem az atyja.

Még folyvást ivott; újabb bort rendelt; azután a rendestől elütő hangon szólt:

- Nagyon örülök rajta, hogy elvetted Ginevrát. És te is örülhetsz... A Canalék, nagyon tisztességes család! Ha nem volnánk tisztességesek... ma már...

A mint a poharat fölvette, gyanúsán nevetett, a mi engem nem kissé nyugtalanított. Azután így folytatta:

- Ginevra... Ginevra kincs lehetett volna nekünk, ha akarjuk. Érted? Neked mindezt elmondhatom. Nem egy, nem két, hanem tíz, húsz ajánlat is volt... És, fiam, milyen ajánlatok!

Éreztem, hogy egyszerre elzöldülök.

- Például Altini herczeg... Mennyi idő óta unszol már! Még a palotájába is hivatott egy este, néhány hó előtt, mielőtt Ginevra Tivoliba ment volna. Érted? Háromezer lirát adott azonnal; aztán házat nyitott neki és a többi, és a többi... De nem tudott célzt érni. Emilia mindig ezt mondta: «Nem illik, nem illik, nem illik. Férjhez adtuk az elsőt, férjhez adjuk a másodikat is. Valami szép jövőjű, szerény fizetésű hivatalnokhoz... Majd meglátjuk». Látod? Látod? Te jöttél. Nemde Episcoponak hínak? Szép név! Tehát Episcoponé asszony, Episcoponé úrnő...

Beszédessé lett, nevetett.

- Hol láttad először? Hogyan ismerkedtél meg vele? Nemde fiam, abban az étkező helyiségben? Beszéld el, beszéld el. Szeretném hallani.

Ebben a pillanatban gyanús kinézésű, visszataszító, pinczérhez vagy borbélyhoz hasonló ember lépett be. Arcza telve volt veres pattanásokkal. Odaköszönt Canalenak.

- Üdvözlöm, Battista!

Battista magához hította s megkínálta egy pohár borral.

- Igya meg, Teodoro, a mi egészségünkre. Itt van a jövőbeli vőm, a Ginevra vőlegénye.

Az ismeretlen meglepetve nézett reám világos szemeivel, a melyek olyan borzongást keltettek bennem, mintha nyálkás, hideg érintést éreztem volna a bőrömön. Aztán ezt morogta:

- Tehát ez az úr...

- Igen, igen, - szakítá őt félbe a csacska ember, - Episcopo úr.

- Episcopo úr? Nagyon örülök... Fogadja szerencsekívánataimat...

Még csak föl sem nyitottam a számat. De Battista, állát mellére eresztve nevetett s arcza kifejezésén csaltság tükröződött vissza. A másik kis idő múlva eltávozott.

- Isten önnel, Battista. A viszontlátásig, Episcopo úr.

Kezét nyújtotta s én is kezet adtam neki.

A mint eltávozott, Battista halkán így szólt hozzám:

- Tudod, ki volt? Teodoro, az öreg Aguti márki bizalmas embere, azé, a kinek itt a közelben van a palotája. Már egy esztendő óta zaklat Ginevráért. Érted? Az öreg óhajtaná, nagyon óhajtaná; pityereg, rikácsol, tipeg a lábával, mint egy kis gyerek, mert nagyon kívánja. Az az Aguti márki, a ki az ágya vasához köttette s úgy korbácsoltatta véresre magát szeretőivel... Még a házukban is hallottuk az ordítózását... Aztán a törvényszéknek is volt vele baja... Szegény Teodoro, megdőbbsen. Láttad! mennyire megdőbbsen? Ezt nem várta, ezt nem várta a szegény Teodoro!

Canale bután csak tovább nevetett, míg én majd meghaltam fájdalom miatt. Egyszerre csak megállt s elkezdett átkozódni. Szemüvegének hálójá alól a mocskos könnyek két ere szivárgott alá orcájára.

- Ezek a szemek! Ha iszom, mindjárt görcsöt kapnak.

Ujra fölemelte azokat a szörnyű zöld szemüvegeket és én újra láttam azt az idomtalan ábrázatot, mely csaknem vedlettnak látszott, és olyan vörösnek, mint némely majmok hátulja az állatseregletekben. És láttam azt a két fájdalmas szemgolyót is a két daganat közepében. És láttam őt, ki szemhéjaira nyomta azt a rongyot.

- Most már mennem kell. Ütött az órák - szóltam.

- Jól van, együtt mehetünk. Várj meg.

És elkezdett keresgélni a zsebeiben, mintha pénzt akart volna elővenni. Fizettem; felkeltünk s távoztunk. Karomba fonta a karját újra. Ugy látszott, hogy ez este már nem akar elhagyni. Minduntalan nevetett, mint egy eszelős. Éreztem, hogy előbbeni fölhevülése, izgatottsága, dühe visszatért; akart valamit mondani, de nem volt meg hozzá a bátorsága.

- Mily szép est! - szólt; s mint előbb idegesen nevetett.

Egyszerre azzal az erőlködéssel, melyet a dadogónál láthatunk ha megakad, fejét lesütve, kalapja karimája alá bújva, újra megszólalt:

- Adj nekem öt lírát. Visszaadom.

Megállottunk. Odaadtam az öt lirát reszkető kezébe. Rögtön megfordult, neki eredt s eltűnt a sötétben.

Mily szánalmas dolog.

Egy vétektől emésztett ember, egy ember, ki a vétek karmai között küzd, a ki látja, hogy el van veszve, és nem akarja, nem tudja magát kiszabadítani... Milyen szánalmas dolog, uram, milyen szánalmas dolog! Ismer-e ennél mélyebb, vonzóbb és homályosabb valamit? Szóljon, szóljon: az emberi dolgok közt mi szomorúbb annál a remegésnél, mely kétségbeesett szenvedélyünk tárgyával szemben vesz erőt rajtunk? Mi szomorúbb a reszkető kezeknél, a roskadozó térdeknél, a rángatózó ajkaknál? Annál a lénynél, ki egyetlen szenvedély rabja? Mondja, van-e ennél szomorúbb dolog a földön? És mi az?

És látni mindenütt azt az ellenséget, látni csodás tisztaságban; fölfedezni annak minden nyomát, eltalálni minden rombolását, titkos pusztítását! Látni, érteni ön? látni minden emberben a szenvedést, azt megérteni, mindig megérteni, s testvéri könnyörülettel viseltetni minden eltévelyedett, minden bánkódó iránt s hallani bensőnkben ama nagy testvériség hangját s utunkban nem tekinteni senkit ismeretlennek... Érti ön? Képes ön megérteni ezt bennem, kit ön kislelkűnek, hitványnak, csaknem idiótának tart?

Nem, ön ezt nem értheti meg. És mégis így van. Van olyan, aki úgy járkal a nép között, mintha teljesen egyforma fákból álló erdőségben járna; de van olyan is, aki mindig töprengve, minden arcban egy néma kérdésre keresi a néma feleletet. Ez utóbbi számára nincsenek a földön idegenek.

Fájdalom, az ő szíve mindenkéért dobog, érte senkié.

Ezt én jól tudom. Ki gondol vele? Kinek van gondja az ő jóságára és szeretetére? Mindenki táplál magában valami titkos álmodat, a mely nem jóság, nem szeretet, hanem a tetszés és egoizmus féktelen vágya. Tudom, jól tudom. Emberi lény nem szeret soha más emberi lényt, és nem is részesült soha más emberi lény szeretetében. Sohasem mertem bevallani magam előtt ezt a szörnyű igazságot, attól remegve, hogy bele halok.

Nos tehát, uram, ettől az estétől hozzábilincselve éreztem magamat ahhoz a nyomorulthoz és barátjává lettem. Miért? Miféle titkos rokonságnál fogva? Miféle ösztönszerű sejtelemnél fogva? Talán vétkessége vonzó erejénél fogva, mely kezdett ellenállhatatlanul uralomra vergődni felettem is? Vagy talán ama boldogtalanság miatt, mely az enyémhez hasonlólag megszabadulást nem ígérő és reménytelen volt.

Azután az est után, csaknem minden este találkoztam vele. Mindenütt felkeresett; rám várakozott a hivatal kapujában, rám várakozott éjjel a lakásom lépcsőin. Nem követelt semmit, még szemeivel sem beszélhetett, mert el voltak takarva. Elég volt rá tekintenem, hogy megértem. Rendes buta, rángatózó mosolyával mosolygott reám; és nem kért semmit, csak várakozott. Nem tudtam neki ellenállani, nem tudtam elbocsátani, megalázni, neki szigorú arcot mutatni, őt durva szóval illetni. - Tehát újabb zsarnokság alá vettem magamat? Giulio Wanzernek tehát utóda támadt? - Jelenléte miatt sokszor nagyon kellett szenvednem és még sem tettem semmit, hogy tőle megszabaduljak. Sokszor a nyájaskodásnak olyan nevetséges és elszomorító jeleit mutatta irántam, melyek a szívemet valóban szorongatták. Egy alkalommal, ránczokba szedve a száját, miként azt a gyermekek tenni szokták, ha sírni kezdenek, így szólt hozzám:

- Miért nem szólítasz apádnak?

Tudtam, hogy nem volt a Ginevra atyja; tudtam, hogy neje gyermekei nem voltak az ő gyermekei. Talán ő maga is tudta ezt. És én apámnak szólítottam őt, amikor senki sem hallotta, amikor egyedül voltunk, amikor vigasztalásra volt szüksége. Olykor, hogy megindítson,

testén kék foltokat mutatott, ütés jeleit, mint ezt a koldusok tenni szokták, ha idétlen testrészüket vagy bajaikat mutatják, hogy könyöradományokban részesüljenek.

Véletlenségből arra is rájöttem, hogy némely esteiken az utcák kevésbé világított pontjain huzódott meg s halk hangon könyöradományért esedezett; ügyesen csinálta, hogy észre ne vegyék: egyszerre csak a járó-kelők oldalán termett. Valamelyik este a Forum Trajanum szegletén egy ember közeledik hozzám s ezt hebegi:

- Foglalkozás nélküli munkás vagyok. Csaknem vak vagyok. Öt fiacskám van s ezek már két nap óta nem ettek semmit. Adjon kérem valamit, hogy egy darab kenyeret vásárolhassak a szegény teremtetéseknek...

A hangjáról mindjárt megismertem. De ő csaknem vak lévén, a sötétségben nem ismert reám. Hirtelen eltávoztam, csaknem futottam, mert attól féltem, hogy felismer.

Nem riadt vissza semmi aljasságtól, hogy szörnyű szomját lecsillapíthassa. Egy alkalommal nálam időzött; nagyon nyugtalannak látszott. Épen akkor mentem haza a hivatalból és mosakodtam. Kabátomat és mellényemet az ágyra tettem és mellényem zsebében hagytam az órámat, a kis ezüst órát, melyet atyámtól, elhunyt atyámtól kaptam emlékből. A spanyol-fal mellett mosakodtam. Hallottam, hogy Battista szokatlan módon izeg-mozog a szobában, mintha nyugtalan volna. Megkérdeztem:

- Mit csinál?

Gyorsan, de kissé megváltozott hangon válaszolt:

- Semmit. Miért?

És nagy sietséggel a spanyol fal mögé jött.

Felöltözködtem. Kimentünk. A lépcső alján kerestem az órámat, hogy az idő felől tájékozzam magamat. Nem találtam.

- Teringettét! Szobámban hagytam az órát. Vissza kell mennem. Várákoddék rám. Egy pillanat alatt itt leszek.

Visszamentem, gyertyát gyújtottam, kerestem az órát mindenütt, de nem sikerült megtalálnom. Miután néhány perczig már hiába kerestem, a Battista hangját hallottam, amint fölkiáltott:

- Nos, megtaláltad?

Aztán ő is feljött, megállt a küszöbön; egy kissé reszketett:

- Nem. Sajátságos. Azt hiszem, hogy a zsebemben hagytam. Nem látta?

- Nem láttam.

- Csakugyan nem?

Gyanú villant föl bennem. Battista még mindig a küszöbön állt, kezeit a zsebébe rejtve. Ujra hozzáfogtam a kereséshez, most már türelmetlenkedve, csaknem haragudva.

- Nem veszthettem el. Mielőtt levetkőztem volna, még megvolt, tudom, hogy megvolt. Itt kell lennie, meg kell találnom.

Battista végre megmozdult. Véletlenül megfordultam; vétkecségét leolvastam az arczáról. Megszántam.

Zavarodottan hebegte:

- Itt kell lennie, meg kell találni.

Vette a gyertyát s lehajolt, hogy keresse az ágy körül; tántorogva letérdelt; fölemelte az ágyterítőt s benézett az ágy alá. Buslakodott, zihált s a gyertyát erőtlén kezére csepegtette.

Ez a komédiázás fölingerelt. Durván rákiáltottam:

- Elég! Keljen föl; ne buslakodjék annyira. Már tudom, hogy hol kell keresnem.

Letette a gyertyát a padozatra, egy kis ideig még egészen meggörnyedve térdein maradt, s reszketett, mint az szokott, aki épen bevallani készül valamely büntettet. De nem vallott. Nagy kinnal fölállt, anélkül, hogy szólt volna. Most újra leolvastam a bűnösségét az arczáról s éles fájdalmat éreztem. Ezt gondoltam: «Az óra minden bizonynyal a zsebében van. Rá kell kényszerítenem, hogy valljon, hogy visszaadja a lopott dolgot, s tettét megbánja. Kell, hogy bánkódásában könnyezni lássam.» De nem volt erőm.

- Menjünk, - szólottam.

Elindultunk. A bűnös a lépcsőkön utánam jött, csöndesen a korlátba fogózkodva. Szánalmas, szomorú látvány volt.

Amint az utcára értünk, ezt kérdezte tőlem:

- Tehát azt hiszed, hogy én vettem el.

- Nem, nem - feleltem. - Ne beszéljünk többé róla.

Aztán később még hozzá tettem:

- Nagyon sajnálom, mert elhalt atyám emléke volt.

Valami elfojtott, kis mozdulatot láttam nála, mintha valamit ki akart volna venni a zsebéből. Nem történt semmi. Tovább folytattuk az utunkat.

Később csaknem csípősen így szólt hozzám:

- Ki akarsz motozni?

- Nem, nem. Ne beszéljünk többé erről. Isten önnel. Most itt hagyom, mert ma este valami dolgom lesz.

És ott hagytam, anélkül, hogy rá néztem volna. Mily szomorú állapot!

A következő napokon nem láttam őt. Az ötödik nap estéjén megjelent nálam. Komolyan szólítottam meg:

- Ön az?

S újra hozzá láttam a hivatalos okmányok írásához. Csak hosszabb hallgatás után merte megkérdezni:

- Megtaláltad?

Ugy tettem, mintha nevettem volna és tovább irtam. Aztán ujabb időköz után ismét megszólalt:

- Nem én vittem el.

- Jól van, jól van, tudom. Még mindig arra gondol?

Látván, hogy nem kelek föl az asztal mellől, ujabb szünet után így szólt:

- Jó estét!

- Jó estét, jó estét!

Hagytam, hogy távozzék; nem tartóztattam vissza. Később azonban megsajnáltam s vissza akartam szólítani. Már késő volt; nagyon távol járt.

Három vagy négy napon át nem mutatta magát. Egyszer, amint haza akartam volna menni, későn, kevéssel éjfél előtt, ott találtam őt egy lámpa alatt. Permetezett.

- Ön az? Ebben az órában!

Nem tudott a lábán szilárdan megállni: úgy láttam, hogy ittas volt. De amint jól megnéztem, észrevettem, hogy szálnalmas állapotban volt: sárral volt fedve, mintha pocsolyában fetrengett volna, sovány, összeesett volt, csaknem violaszínű arczczal.

- Mi történt önnel? Beszéljen.

Nagy sirásban tört ki, s hozzám vánszorgott, mintha karjaim közé akart volna esni; és így közelről igyekezett beszélni, zokogások közt, melyek minduntalan elfojtották, könnyek közt, melyek szája mellett folytak le.

Képzelve el, uram, lámpa alatt, esőben mily szörnyű dolog ez! Mily szörnyű dolog zokogni hallani egy embert, ki nem evett három nap óta!

Ismeri ön az éhséget? Látott-e valaha az éhség következtében félig meghalt embert, ki asztal mellé ül, szájához vesz egy darab húst, egy darab kenyeret és rágni kezdi az első falatot szegény, meggyöngült fogaival, melyek már inognak ínyeiben? Látott valamikor ilyet? És nem szorult-e el a szíve a fájdalomtól, a részvétől?

*

Igazán, nem akartam ennyit beszélni a szegény emberről. Már elfáradtam a huzavonában; már mindent elfeledtem: nem tudom miért. De az a szegény ember egyetlen barátom volt és én is egyetlen barátja voltam ebben az életben. Láttam sírni s ő is látott engem sírni, nem egyszer. Némely szenvedésünk közös volt, ugyanazt a sértegetést szenvedtük, ugyanegy okból kellett szégyenkeznünk.

Nem volt az atyja Ginevrának; nem adott véréből az ereibe ennek a teremtésnek, aki nekem annyi szenvedést okozott.

Mindig nyugtalan és kielégíthetetlen kíváncsisággal gondoltam a valódi atyjára, az ismeretlenre, a névtelenre. Vajjon ki lehetett? Bizonyára nem alacsony származású. Fizikai finomságai, természetesen elegáns mozdulatai, kegyetlensége, nagyon is komplikált gonoszsága, fényüzési vágya, könnyen támadó undora, az a sajátságos modor, melylyel sebezni és kínozni tudott nevetésével, mindezek és még mások is, az arisztokratikus vér néhány cseppjére mutattak benne. Ki volt tehát az apja? Talán valamely buja öreg, mint Aguti márki? Vagy talán valamely pap, egyike ama szerelmeskedő bibornokoknak, kik gyermekeket vetnek el Róma minden házában?

Erre gondoltam minduntalan. És gyakran meg is jelent képzelődésem előtt egy férfialak, nem bizonytalan, nem váltoékony, hanem határozottan körvonalozott, sajátságos arczzalattal, sajátságos kifejezéssel, s ez az alak rendkívül intenzív életet látszott élni.

Ginevrának bizonyára tudnia vagy legalább éreznie kellett, hogy semmi vérközössége sincs az anyja férjével. Én legalább szemeiben, ha azok olykor a szerencsétlenre estek, a szeretetnek vagy szálnalomnak semmi csillámát sem tudtam fölfedezni.

Ellenkezőleg közönyösséget, gyakran irtózást, megvetést, iszonyodást, sőt gyűlöletet is mutattak a szemei, ha olykor a szerencsétlen ember felé fordultak.

Oh azok a szemek! Mindent elmondtak; egy pillanat alatt sok minden különböző dolgot elmondtak; engem zavarba hoztak mindenkor. Ha szemei véletlenül az én szemeimmel is találkoztak, úgy éreztem, mintha aczélből, fényes, áthatlan aczélből voltak volna.

De egyszerre, halvány fátyol borult rájuk s elvesztették minden élességüket. Képzelden magának, uram, kardpengét, melyet a lehelet elhomályosít.

De én nem beszélhetek önnek szerelmemről; nem beszélhetek, nem beszélhetek a szerelmemről. Senki sem tudja meg, mennyire szerettem őt, senki. Ő maga sem tudta soha és nem tudja. Én tudom, én tudom, hogy soha sem szeretett, csak egy napig, csak egy óráig, csak egy pillanatig sem.

Tudtam ezt kezdettől fogva: tudtam ezt már akkor is, midőn fátyolozott szemekkel tekintett reám. Nem ejtett soha csalódásba. Ajkaim nem merészelték soha kiejteni a gyöngéd kérdést, azt a kérdést, amelyet minden szerelmes annyiszor ismétel: «Szeretsz?» És emlékszem, hogy közelében állva s a vágytól kínoztatva, többször elgondoltam: «Bárcsak megcsókolhatnám az arcát s ő ne venné észre a csókjaimat!»

*

Nem, nem; én nem beszélhetek önnek szerelmemről. De elmondok tényeket, apró tényeket, apró nyomorúságokat, apró szégyenkezéseket.

Az egybekelés napját megállapítottuk. Ginevra néhány hétig még Tivoliban maradt, és én gyakran elmentem a tramwayn Tivoliba; ott töltöttem fél napokat, néha csak órákat.

Nekem tetszett, hogy távol maradjon Rómától. Folyton abban fáradoztam, hogy titkomat hivatalnoktársaim valahogy fel ne fedezhessék. Használtam óvatosságot, elővigyázatot, ürügyeket, hazugságokat, hogy eltitkoljam amit tettem, amit teszek, vagy amit tenni fogok. Nem látogattam többé a megszokott helyeket, a kérdésekre mindig kitérőleg feleltem; valamelyik boltba, kapu alá, vagy mellék-utczába menekültem, valahányszor régi asztaltársaim közül egyiket vagy másikat messziről fölismertem.

De egy napon nem tudtam megmenekülni Filippo Dobertitől. Utolért, megállított, megragadott.

- Egy mindenség, hogy nem láttuk egymást, Episcopo! Mit csináltál? Beteg voltál talán?

Nem tudtam legyőzni oktanlan izgatottságomat. Minden megfontolás nélkül válaszoltam:

- Igen, beteg voltam.

- Látszik, sápadt vagy. És most minő életet folytatsz? Hol étkezel? Az estét hol töltöd?

Ujra hazudtam valamit, s vigyáztam, nehogy az arcába nézzek.

- A mult éjjel rólad beszélünk, - folytatta Doberti. - Efrati mondta, hogy a Via Alessandrinán karon fogva látott egy részeggel.

- Egy részeggel? - kérdém - Efrati bizonyára álmódott.

Doberti nevetésben tört ki.

- Ah, ah, ah! Elpirultál? Te csak mindig ki tudod keresni a szép társaságot... Nos, nem tudsz valamit Wanzerről?

- Nem tudok semmit.

- Hogyan! Nem tudod, hogy Buenos-Ayresben van?

- Nem tudok semmit.

- Szegény Episcopo! Isten veled, most elhagylak. Vigyázz magadra, vigyázz magadra. Nagyon lefelé mégy, nagyon lefelé. Isten veled.

Befordult egy más utczába, olyan izgatottságban hagyván engemet, amelyet sehogy sem tudtam elnyomni. Ama távoli est szavai, midőn Ginevra ajkairól beszélt, mind szabatosan, élénken tértek vissza az emlékezetembe. És még durvább, nyersebb szavakra is visszaemlékeztem. És újra láttam a légszesztől világított teremben a hosszú asztalt, mely körül a jól lakott, bortól fölhevült, s ugyanattól a buja töprengéstől izgatott emberek ültek. Ujra hallottam a nevetést, a lármát: hallottam, mint kiáltja Wanzer és mint kiáltják mások a nevemet, aztán a kegyetlen jeligét: „Episcopo és társai czég”. És elgondoltam, hogy a szörnyű dolog még megvalósulhatott volna.

Megvalósulhatott volna! - De lehetséges-e ilyen gyalázat? Lehetséges-e, hogy egy legalább látszólag nem bolond, nem tompaelméjű, nem eszelős ember hasonló gyalázatosságra ragadtassa magát?

Ginevra visszatért Rómába. Az esküvő napját megállapítottuk.

Kikocsiztunk az ügynőknővel, hogy alkalmas kislakást keressünk, megvegyük a nászágynak s a többi szükséges butorokat, szóval a szokásos fölszereléseket. Fölvettem tizenötezer lírányi letétemet, összes örökségemet.

Átfutottunk tehát egy bérkocsiban az egész Rómán: én összezsugorodva az első ülésben, a két nő előtt, térdeikkel az én térdeimet surolva. Ki ne találkozott volna velünk? Ki ne ismert volna ránk? Jóllehet lesütöttem a fejemet, még is többször láttam, hogy a járdáról mint integetnek felénk. Ginevra örült ennek; előre hajolt, forgott s minduntalan így szólt:

- Nézd csak, Questori! Nézd csak, Micheli! Nézd csak, Palumbo Dobertivel!

A hír elterjedt. Hivatalnok kollegáim, régi asztaltársaim, összes ismerőseim végtelen mulatságukat találták benne. Mindenki szeméből gúnyt, kacaját, rosszakarató vidámságot, néha sértő szánakozást olvastam ki. Mit tehettem? Sértve éreztem magamat? Megharagudjam? Fölbőszüljek? Tettlegességekre ragadtassam magamat? Valakit fölpofozzak? Valakihez hozzácsapjam a tintatartómat? Székkel támadjak valakire? Verekedjem? De uram, mindezek a dolgok nem voltak volna szintén nevetségesek?

A hivatalban egy napon «két szellemes ifjú» kihallgatást játszott. A párbeszéd a bíró és Giovanni Episcopo közt folyt. A bíró kérdésére: «Mi a foglalkozása?» Giovanni Episcopo ezt felelte: «Olyan ember vagyok, a ki nem részesül tiszteletben.»

Egy más alkalommal a következő szavak jutottak a fülembe:

- Nincs vér az ereiben, nincs egy csepp vére sem. A mi kis vére volt, kiszívta a homlokából Giulio Wanzer. Csakugyan látszik, hogy nem maradt benne egy csepp sem...

Igaz volt, nagyon igaz.

*

De hogyan határoztam el egyszerre magamat arra, hogy Ginevrának levelet írjak s tőle ígéretem alól való fölmentésemet kérjem? Igen levelet irtam Ginevrának, hogy bontsuk föl a házasságot; én irtam, a saját kezemmel irtam. Még a postára is magam vittem el.

Este volt: jól emlékezem. Többször elmentem a posta előtt, s izgatott voltam, mint az olyan ember szokott lenni, a ki öngyilkosságra határozta el magát. Végre megálltam s a szekrénybe tettem a levelet, de úgy éreztem, hogy nem tudom levenni róla az ujjaimat. Sokáig maradtam ebben a helyzetben? Nem tudom. Egy rendőr érintette a vállamat s megkérdezte:

- Mit csinál?

Kinyitottam az ujjaimat s a levél a szekrénybe esett. Kevésbe mult, hogy ájulva nem rogytam a rendőr karjai közé.

- Mondja csak kérem - hebegém csaknem elpityeredve - miként kaphatnám vissza ezt a levelet?

És az éjszaka, az éjszaka töprengései! És az azt követő reggel, a látogatás az új házban, a fiatal házaspár lakásában, mely már készen állt befogadásunkra s egyszerre hasztalanná, kihalt házzá vált! - Oh az a nap, azok a csaknem metsző napsugarak az új fényes, érintetlen tárgyak felett, melyek a raktár elviselhetetlen illatát terjesztették.

Öt órákor délután, ott hagyván a hivatalt, az utcán Battistával találkoztam, ki így szólt hozzám:

- Otthon látni akarnak, siess.

Elindultunk. Reszkettem, mint valamely letartóztatott gonosztevő. Hogy előkészíthessem magamat, megkérdeztem:

- Mit akarnak?

Battista mitsem tudott. Vállat vont. Amint az ajtóhoz értünk, ott hagyott. Nagyon lassan haladtam fölfelé a lépcsőkön; megbántam, hogy engedelmeskedtem s örült félelemmel gondoltam az ügynöknő kezeire, a szörnyű kezekre. És amint szemeimet a folyosóra emeltem s az ajtót nyitva, az ügynöknőt pedig a küszöbön támadásra készen megláttam, azonnal elkiáltottam magamat:

- Tréfa volt; az egész csak tréfa volt.

És egy héttel később megtörtént az esküvő. Tanuim Enrico Efrati és Filippo Doberti voltak. Ginevra és anyja azt akarták, hogy a lakomára hivatalnoktársaim minél nagyobb számban jelenjenek meg, hogy káprázatba ejtsük a Via Montanara és környéke lakosságát. Azt hiszem, hogy az étkező-helyiségből minden asztaltársam jelen volt.

A szertartásról, az ünnepélyről, a tolongásról, a zajról csak zavaros, határozatlan, szakadozott emlékem van. Azt hiszem, hogy annál az asztalnál is olyan forró és tisztátalan lehellet terjengett, mint annak idején a másiknál. A Ginevra arcza egészen kigyuladt s a szemei szokatlanul fényesek voltak. Köröskörül más szemek is ragyogtak; még a kacajok is ragyogtak.

Ugy emlékezem vissza reá, mint valamely súlyos bánatra, mely rám nehezedett, elfoglalt s öntudatomat elbénította. És látom még most is az asztal végén, egészen a végén, hihetetlen távolságban, a szegény Battistát, aki iszik, iszik és mindig csak iszik.

*

Csak egy hetem lett volna! Nem mondom egy esztendő, egy hónap; csak egy hét: legalább az első hét! - De semmi; semmi könnyörület. Ginevra egy napig sem várakozott; megkezdte azonnal, még a nászéjen, a kegyetlenkedést.

Ha egy századig élnék sem tudnám elfeledni váratlanul kitörő nevetését, mely engem a szoba sötétjében jéggé fagyasztott, félénkségemet, ostobaságomat lealázta. A sötétben arcát nem láthattam; de abban a maró, gúnyolódó, szemérmetlen, eddig még nem hallott, nem ismert nevetésben mindjárt először egész gonoszságát fölismertem. Éreztem, hogy mellettem mérget terjesztő teremtes lélegzett.

Ah, uram, fogai körül olyan volt a nevetés, mint a méreg a viperánál.

Semmi, semmi sem indította szánakozásra, sem néma engedékenységem, sem néma hódolatom, sem fájdalmam, sem könyeim; semmi. Mindent megkísérlettem, hogy szívéhez férköz-

hessem, de hiába. Néha meghallgatott, komoly, nehézkes szemeket meresztve reám, mintha megértett volna; aztán egyszerre elkezdett nevetni azzal a rémítő, azzal az embertelen nevetéssel, mely inkább a fogai közt, mint a szemeiben ragyogott. És én megsemmisülve álltam előtte.

Nem, nem lehetséges. Engedje, uram, hogy hallgassak; térjünk át másra. Nem tudok beszélni róla. Ugy érzem magamat, mintha arra kényszerítene, hogy valamely keserű, halálosan keserű, elviselhetetlen dolgot rájnak meg. Nem látja, hogy rángatózik a szám, midőn róla beszélek.

Egy este (mintegy két hónapra esküvőnk után) jelenlétemben valami kis baja támadt, olyan ájulásféle... Ön tudja; - a szokásos jelenet.... És én, a ki titokban, remegve vártam a nyilatkozatot, a jelt, a legfőbb óhaj beteljesülését, balsorsomban a végtelen örömet, térdre borultam előtte, mint valamely szent előtt. - Igaz? Csakugyan igaz? - Igen, azt mondta nekem; azt erősítette előttem. Egy második élet volt benne.

Ön nem értheti meg. Még ha atya volna sem érthetné meg azt a rendkívüli érzést, mely akkor egész lelkemen erőt vett. Gondoljon, uram, a reménykedésére annak az embernek, ki véréből való teremtvényt vár, egy fiúcskát, gyöngéd, kedves lényt, végtelenül kedveset, a kivel megszerettetheti magát... érti ön?... megszerettetheti magát?...

Szeptember hónap volt: jól emlékszem. Csöndes, aranyos, kissé szomorú napok voltak, - tudja ön, - a minők lenni szoktak, midőn a nyár haldokol. Mindig csak ő reá, Cyrusra gondoltam.

Valamelyik vasárnapon, a Pincion Dobertivel és Questorival találkoztunk. Mindketten nagyon udvaroltak Ginevrának; hozzánk csatlakoztak, hogy együtt sétáljunk. Ginevra és Doberti elől mentek, én és a másik hátul maradtunk. De minden lépésnél úgy éreztem, mintha az a kettő, ott elől, a szivemen járt volna. Sokat beszéltek és nevettek; az emberek megfordultak s úgy nézték őket. A szavak, a zene hullámai közt, csak elmosódva érkeztek hozzám, jóllehet nagyon figyeltem, hogy valamit megértek. Kinlódásom annyira látható volt, hogy Questori visszaszólította az elől menő párt:

- Csendesen! csendesen! Ne siessetek annyira előre. Episcopo megpukkad a féltékenységtől.

Tréfálkoztak felettem, gunyolódtak. Doberti és Ginevra tovább is csak elől mentek, nevettek és beszéltek a harsogó zenénél, mely talán fölhevítette és megittasította őket; én pedig olyan boldogtalannak éreztem magamat, hogy a karfa mellett sétálván, az az ostoba gondolatom támadt, mintegy véletlenségből ne dobjam-e a mélységbe magamat, hogy hirtelen véget vessek annak a fájdalomnak? Egyszerre Questori is elhallgatott. Azt gondoltam, hogy nagyon megnézte a Ginevra alakját s a vágy hozta zavarba. Mások is, szemben jöven vele, kétszer-háromszor megfordultak, hogy láthassák; ezek szemében is ugyanolyan villám volt. Mindig így volt, mindig így volt, ha emberek közt járt, mintha csak a tisztátalanság ösvényén járt volna. Ugy tetszett nekem, mintha körülte az egész levegőt megfertőztette volna ez a tisztátalanság; úgy tetszett nekem, mintha ezt a nőt mindenki kívánta s róla azt hitte volna, hogy megkapni nem kerül semmi fáradságba; mintha agyukban csak egyetlen buja képet rejtegettek volna. A zene hullámai sűrű fényben oszlottak szét; a fák levelei mind ragyogtak; a kocsik kerekei fülembé siketítő zajt hoztak. És ebben a fényességben, hangzavarban, tömegben és zavaros látványban magam előtt látván a nőt, ki lassankint egészen átengedte magát annak az embernek, s körülöttem mindenütt csak tisztátalanságot érezvén, szörnyű aggódással, minden legkisebb idegszálam görcsös vonaglásával gondoltam arra a kis teremtésre, a ki már élni kezdett, arra a formátlan kis lényre, a ki ebben a pillanatban talán maga is szenvedett...

Istenem, istenem, mennyi kint okozott nekem ez a gondolat! - Hányszor kínozott ez a gondolat, mielőtt ő megszületett volna! Érti ön? A megfertőztetés gondolata. Érti? A hűtlenség, a vétek nem annyira magamért bántott, mint inkább a még meg nem született gyermekért. Azt

gondoltam, hogy abból a szégyenből, abból a piszokból valami ráragad s őt is bemocskolja. Érti ön az én iszonyodásomat?

Egy napon hallatlan bátorságom támadt. Egy napon, midőn a gyanu nagyon kínozott, bátorságom támadt beszélni.

Ginevra az ablak előtt állt. Emlékezem: Mindenszentek napja volt; a harangok zúgtak; a nap a kövezetre sütött. A nap valósággal a legszomorúbb dolog a világon. Nem hiszi? A nap még mindig fájdalmat okozott a szívemnek. Legfájdalmasabb emlékeimben mindig van egy kis nap, valami sárga vonal, mint a keret a gyászleplek körül. A mikor még gyermek voltam, egyízben egy pillanatra abban a szobában hagytak, a hol az egyik nővérem holtteste feküdt kiterítve az ágyon, virágkoszorúk között. Még most is úgy tetszik nekem, hogy láttam azt a szegény fehér, kékes árnyéktól beboronált arcot, a melyhez a Cyrus arcza az utolsó pillanatokban annyira hasonlított...

Mit mondtam? Igen, nővérem az ágyon virágok közt feküdt. Jól van; ezt mondtam. De miért? Engedje, hogy egy kissé gondolkozhassam... Tehát, félénken az ablakhoz közeledtem; az udvarra néző kis ablakhoz közeledtem. A szembeeső ház lakatlannak látszott; nem hangzott onnan emberi hang; minden csendes volt. De tetőzetén a sok veréb folyvást szívrehatólag, vég nélkül csiripelt; s a tetőzet, az eresz alatt, a szürkés falon, a szürkés árnyékban a nap egy sávja, egy sárga, egyenes, éles vonal tündökölt hihetetlen erővel. Nem merészelttem többé megfordulni s mintegy elbűvölve bámultam a sárga vonalat; és míg füleim telve valának azzal a végtelen csiripeléssel, éreztem a hátam megett (érti ön?) a szoba irtózatossá válnak, azt a hideg csöndességet, mely a holttestek körül szokott tanyázni...

Ah, uram, életemben hányszor láttam még azt a nap által előidézett tragikus sávot! Oh hányszor!

De miért hoztam elő ezt? Ginevra tehát az ablak előtt állt; a harangok zúgtak; a nap behatolt a szobába. Itt is volt a széken egy fekete szalagos örökzöld-koszorú, melyet Ginevrának és anyjának a Campo Veranoba kellett volna vinniök valamelyik rokonuk sírjára... - Milyen emlékezőtehetség! - gondolja ön. Igen; most rendkívüli emlékezőtehetségem van.

Hallgasson meg. Ginevra gyümölcsöt evett, azzal a kihívó érzékiességgel, mely minden cselekedetén érezhető volt. Nem vigyázott reám, nem vett észre engem, a ki őt néztem. És közönyössége sohasem bántott annyira, mint ezen a napon; sohasem értettem meg oly világosan, mint most, hogy nem volt az enyém, hogy mindenkié lehetett, s hogy vele szemben sem a szerelem, sem az erőszak jogát nem érvényesíthettem. Csak néztem, folyvást csak néztem.

Nem történt meg soha önnel, hogy hosszasan nézve egy nőt, annak emberi voltáról, társadalmi állásáról s mindazokról az érzelmi kötelékekről, melyek önt ahhoz fűzik, egyszerre megfeledkezett s megrémítő világossággal nem látott benne mást, csak az állatot, a nőtényt, a nem nyilvánvaló baromiségét?

Ezt láttam én, a mint reá néztem; s megértettem, hogy nem volt alkalmas másra, csak a hús munkájára, nemtelen foglalkozásra. És még egy másik szörnyű igazság is megjelent a lelkem előtt: - Az emberi lét alapja, minden emberi elővélemény alapja csak léhaság. - Szörnyű, valóban szörnyű igazság!

Jól van; ám mit tehettem? Semmit. De ez a nő egy más életet hordozott magával, vérével azt a rejtélyes teremtest táplálta, mely az én folytonos álmadozásom, az én legfőbb reménykedésem, az én imádatom volt...

Igen, igen, mielőtt ő napvilágot látott volna, már imádtam, szeretetből sirattam és szívemben kiejthetetlen szavakat intéztem hozzá. Képzeld el, képzeld el, uram, ezt a vértanuságot: nem tudni elválasztani egy becstelen képtől egy ártatlan képet, tudni azt, hogy az ön ideális

imádatának tárgya olyan lényhez van kötve, a kinek becstelensége folyvást aggodalmat okoz önnek. Mi történnék a fanatikussal, ha oltárán piszkos rongygyal látná leterítve a szentképet? Mi történnék vele, ha nem csókolhatná az isteni tárgyat, csak bepiszkított fátylon keresztül? Mi történnék vele?

Nem tudom kifejezni magamat. Szavaink, cselekedeteink mindig köznapiak, buták jelentőségénélküliek, bármily nagyszerűek legyenek az érzelmek, a melyeket kifejezni akarnak. Azon a napon végtelen bősége volt bennem az elnyomott érzelmeknek, melyek egymással összekeveredtek; s mindazok egy cinikus párbeszédben, egy nevetséges dologban, egy hitványságban olvadtak össze. Ismerni akarja a tényt? A párbeszédet? Ime itt van.

Ginevra tehát az ablaknál állt; feléje közeledtem. Egy kis ideig hallgattam. Aztán nagy erővel megragadtam az egyik kezét s azt kérdeztem tőle:

- Ginevra, megcsaltál-e már?

Elámulva reám nézett s így szólt:

- Megcsaltalak-e? Hogyan?

Ujra kérdeztem:

- Van-e már szeretőd? Talán... Doberti?

Még mindig rám nézett, mert egész testemben szörnyen remegtem.

- Miféle jelenet már ez? Mi bajod van? Megbolondultál?

- Felelj, Ginevra.

- Megbolondultál?

És a midőn megfogni igyekeztem a kezeit, elhuzódva rám kiáltott:

- Ne untass. Elég volt!

De én, mint valamely őrjöngő, térdre borultam, s ruhája szegélyénél fogva visszatartóztattam.

- Kérlek, mindenre kérlek, Ginevra! Légy szájalommal, légy egy kis szájalommal! Csak azt várd be, hogy megszülessék... megszülessék a szegény teremtés... az én szegény gyermekem... Az enyém; igazán az enyém? Csak addig várj, a míg megszületik. Aztán tedd, a mit tenni akarsz; én hallgatok s mindent eltűrök. Ha jönnek a szeretőd, távozom. Ha azt parancsolod, még a cipőiket is kifényesítem a másik szobában... Szolgád leszek, szolgáljuk leszek; mindent eltűrök. Csak várakozzál, csak várakozzál. Előbb add ide nekem a gyermekemet! Szánakozz rajtam...

Semmi, semmi! Tekintetében csak kíváncsiság, mondhatni derűs kíváncsiság tükröződött vissza. Visszahátrálva ismételte:

- Megbolondultál?

A mint aztán tovább könyörögtem, vállat vont, kiment, az ajtót maga megett bezárta s ott hagyott engem a padlón térdepelve.

A padozatra rásütött a nap; a halottas koszorú ott volt a széken; zokogásom semmin nem változtatott...

De miféle dolgon is tudnánk mi változtatni? Van talán súlya a mi könyeinknek? - Minden ember bizonyos valaki, a kivel megtörténik valami. Ennyi az egész és nem több. Amen.

*

Elfáradtunk, drága jó uram; én az elbeszélésben, ön a hallgatásban. Alapjában egy kissé megint szertecsapongtam. Talán egy kissé nagyon is szertecsapongtam; mert ön jól tudja, hogy nem erről van szó. A végpont egészen más. Még tíz évünk van, hogy a végponthoz jussunk: tíz év, a fájdalom, nyomorúság és szégyenkezés tíz százada.

Már minden helyrehozhatatlan volt. Igen, azon az éjen, midőn hallottam a szülő asszony ordításait, a nem emberi ordításokat, a mészárszékre vitt állat ordításait, egész lényemben megrendülve ezt gondoltam: - Ha meghalna, vajha meghalna, hátra hagyva nekem az élő gyermekeket! Olyan szörnyen ordított, hogy ezt gondoltam: - A ki így ordít, az életben nem maradhat; - ezt gondoltam; és bevallom, ezt reméltem. De nem halt meg; az én és a fiam kárhozatára életben maradt.

Az enyém, csakugyan az enyém volt, az én véreből való. Bal válla alatt megvolt az a sajátságos folt, a melyet én is hordozok születésem óta. Áldott legyen az isten azért a foltért, mely fölismertette velem az én fiacskámat.

Tehát elmondjam önnek tíz évi vértanúságunkat? Elmondjak mindent? Nem, az lehetetlen. Nem érnék soha végére. És talán el sem hinné ön nekem; mert az, a mit mi szenvedtünk, hihetetlen.

Ime, kevés szóban, a tények. Házam bordélyházzá vált. Ajtóm alatt egészen ismeretlen emberekkel találkoztam. Nem tettem meg, a mit mondtam: topánjaikat nem fényesítettem ki a szomszéd szobában; de házamban nem voltam egyéb hitvány szolgánál. Battista nem volt olyan szerencsétlen, mint én; Battista nem volt annyira megalázva. Nincs olyan emberi megaláztatás, melyet az enyémmel összehasonlítani lehetne. Jézus minden könyvét elsírhatta volna felettem: mert az emberek közt én vagyok az, ki a megaláztatásnak legmélyebb fenekét érintettem. Battista, érti ön, a nyomorult Battista is szánalmat érezhetett volna helyzetem felett.

Az első esztendőben, míg Cyrus nem értette meg, nem volt semmi baj. De a midőn láttam, hogy értelme ébredsz, midőn láttam, hogy abban a gyöngye és törékeny lényben az értelem csodás gyorsasággal fejlődik, midőn ajkáról az első kegyetlen kérdést hallottam, akkor láttam, hogy el vagyok veszve.

Mit tegyek? Hogy rejtsem el előtte a valót? Hogyan mentsem meg magamat? Láttam, hogy el vagyok veszve.

Az anyja nem gondolt vele, egész napokon át megfélekezett róla; néha még a legszükségesebb dolgokban is hiányt szenvedett; olykor még ütötte is. Nekem hosszú órákon át távol kellett lennem a háztól; én nem védelmezhettem őt folyton szeretetemmel; nem édesíthettem meg az életét, a mint arról álmodoztam, a mint azt szerettem volna. A szegény teremtés csaknem minden idejét a szolgáló társaságában, a konyhában töltötte.

Iskolába adtam. Reggelenként magam kísértem el; délután öt órakor elmentem érte; aztán addig nem hagytam magára, míg el nem aludt. Olvasni, írni rövid idő alatt megtanult; iskolatársait túlszárnyalta; bámulatos haladást tett. Szemeiből értelem sugárzott ki. Mikor azokkal az arczát földerítő széles, mély és búskomor fekete szemekkel rám tekintett, bensőmben olykor bizonyos nyugtalanságot kezdtem érezni; tekintetét hosszabb ideig nem tudtam kiállani. Esténként néha az asztal mellett, midőn ott volt az anyja, s hármunkra szörnyű csendesség nehezedett... Minden néma töprengésem visszatükröződött azokban a tiszta szemekben.

De az igazán szörnyű napoknak még csak ezután kellett jönniök. Szégyenem nagyon ismert, a botrány nagyon súlyos, Episcoponé asszony nagyon hírhedt volt. Eközben elhanyagoltam hivatalos kötelességeimet; az írásban gyakran követtem el hibákat; üterem némely napon oly

erősen vert, hogy írni sem tudtam. Kollegáim és főnököm tartózkodtak tőlem, mint megbecstelenített, elaljasodott, elzüllött, elbutult, hitvány embertől.

Megintettek kétszer vagy háromszor; azután fölfüggesztettek a hivatalomtól, míg végre a megsértett erkölcsiség nevében elmozdítottak.

Azideig legalább fizetésem értékét képviseltem. Attól a naptól fogva nem értem annyit sem, mint egy rongy, mint a gyümölcshéj, melyet az utcán találnak. Önnek nem is lehet fogalma arról a vadságról, arról a dühről, a melyet a feleségem és anyósom kinzásomban kifejtettek. És mégis elvették tőlem azt a pár ezer lirát, a mi még megmaradt; az ügynöknő zsibárusboltot nyitott a pénzemből; s a család még abból a kis üzletből is meg tudott élni.

Ugy tekintettek, mint gyűlölt kenyérfogyasztót; egy rangba helyeztek Battistával. Voltak éjjelek, midőn a ház ajtaját én is zárva találtam; én is szenvedtem éhséget. Végeztem minden mesterséget, minden fáradságot, minden bármily hitvány és aprólékos szolgálatot; néhány fillérért reggeltől estéig fáradoztam; voltam könyvvivő, futár, operette-társulatnál sugó, hírlapszerkesztőségben szolgáló, elhelyező-intézetben segéd, megtettem, a mit csak tenni képes voltam, mindenféle emberhez dörzsölődtem, mindenféle piszkot fölszedtem, nyakamat mindenféle járom alá hajtottam.

Most mondja: napokon át folytatott ilyen munkásság után nem érdemeltem meg valami kis nyugalmat és feledést? A mint Cyrus lezárta a szemeit, ha csak tehettem, minden este kimentem. Battista az utcán várakozott rám. Együtt mentünk inni valamelyik korcsmába.

Minő nyugalom? Minő feledés? Ki értette meg valaha eme szavak jelentőségét: «borba fojtani a szomorúságot?» Uram, én csak azért ittam, mert éreztem, hogy folyvást kiolthatatlan szomjuság szárítja a torkomat; de a bor soha egy pillanatnyi örömet sem szerzett énnekem. Ott ültünk szemben egymással s a beszélgetésre semmi hajlandóságot sem éreztünk. És nem is beszélt senki sem abban a korcsmában. Volt már ön valaha ilyen csöndes korcsmák valamelyikében? Az ivók magánosan ülnek, az arcuk kifáradt, halántékukat tenyerükre támasztják; előttük áll a pohár, szemeiket a pohárra függesztik, de lehet, hogy nem látják. Bor az? Vér az? Igen uram: az egyik is, a másik is.

Battista csaknem egészen megvakult. Valamelyik este, a mint együtt sétáltunk, megállt egy lámpa alatt, s a gyomrát megtapogatva, így szólt hozzám:

- Látod, mennyire földagadt?

Aztán megragadván az egyik kezemet, hogy vele a daganat keménységét éreztesse, a félelemtől megváltozott hangon ezt mondta:

- Mi lesz belőlem?

Hetekig volt ilyen állapotban s baját nem mondta el senkinek. Néhány nappal később elvezettem a kórházba, hogy az orvosokkal megvizsgáltassam. Gümőről, egész csomó gümőről beszéltek, mely rohamosan nőtt. Meg lehetett volna kísérteni a műtétet. De Battista nem akarta, jóllehet nem volt elszánva a halálra sem.

Az orvosok még húzták a betegségét néhány hétig; azután kénytelen volt ágyba feküdni; többé nem kelt föl.

Haldoklása hosszas és kínos volt! Az ügynöknő valami raktárfélébe, valami sötét, fullasztó távoli lyukba zárta be a szerencsétlent, hogy jajgatását ne hallják. Én mindennap bementem hozzá; és Cyrus jönni akart velem, hogy segítségemre legyen.... Ah, ha látta volna ön az én szegény fiacskámat! Milyen bátor volt a könyörület eme munkájában, atyja oldala mellett!

Meggyújtottam egy darab gyertyát, hogy jobban lássak; Cyrus világított. És láttuk azt a nagy, idomtalan testet, mely nyöszörgött és nem akart meghalni. Nem, nem betegségtől gyötrött

ember volt ez: inkább, - hogy is fejezzem ki magamat? - inkább maga a megtestesült betegség, valami természetellenes dolog, valami önmagából élő monstruozus lény, a kinek két nyomorúságos emberi karja, nyomorúságos lábszára, összeaszott, vörhenyes, visszataszító kis feje volt. Szörnyű látvány! Valóban szörnyű látvány! - Cyrus világított. S ebbe a kifeszült, sárgás márványhoz hasonlólag fénylő bőrbe, megrozdásodott fecskendővel, én fecskendeztem be a morfiomot.

Már elég, már elég. Nyugodjék békével - szegény lélek! Közelednünk kell a befejezéshez. Nem lehet többé szertecsaponganunk.

*

A végzet! - Elmult tíz esztendő, a kétségbeesett élet tíz esztendeje, a pokol tíz százada! Egy este, az asztal mellett, Cyrus jelenlétében, Ginevra váratlanul így szólt hozzám: Tudod-e, hogy Wanzert visszatért?

Nem halványodtam el; mert, látja ön, arczomnak már hosszú idő óta változatlanul ez a színe van; még a halál sem változtatja meg; úgy a mint van úgy viszem azt a föld alá magammal. De emlékszem: nem voltam képes a nyelvemet megmozdítani, hogy csak egyetlen szót is kiejtsek.

Ginevra azzal az éles, mondhatnám metsző tekintettel nézett reám, mely mindig olyan félelmet keltett bennem, mint a minőt az éles fegyver látása szokott kelteni a gyáva emberben. Észrevettem, hogy a homlokomat, a sebhelyemet nézi. Boszantó és türhetetlen nevetéssel nevetett. S tudván, hogy azzal fájdalmat okoz nekem, gyalázatomra célozva, így szólt:

- Elfeledkeztél már Wanzerról? Pedig szép emléket hagyott a homlokodon...

Ekkor aztán Cyrus is a sebhelyemre szegezte a szemeit. És leolvastam arczáról a kérdést, melyet hozzám akart intézni. Ezt akarta tőlem kérdezni.

- Hogyan? Hát nem azt beszélted nekem egyszer, hogy esés közben sebezted meg magadat? Miért hazudtál? S ki az az ember, a ki így meggyalázott?

Lesütöttem a fejemet s hallgattam.

Ginevra tovább folytatta:

- Ma reggel találkoztam vele. Azonnal fölismert. Én első pillanatra nem ismertem rá, meg-növesztette a szakállát. Nem tudott semmit felőlünk. De azt mondta, hogy téged már három-négy nap óta keres. Szeretne látni, mint régi barátját. A látszat után ítélve, jó sorsa lehetett Amerikában...

Beszéd közben folyvást rám szegezte szemeit, s nem tudni miért, folyvást nevetett. Cyrus időnként szintén rám vetette a tekintetét; éreztem, hogy ő is érzi, hogy szenvedek.

Rövid szünet után Ginevra újra megszólalt:

- Ma este ide jön; mindjárt itt lesz.

Künn erősen esett. És én úgy éreztem, hogy az a folytonos, egyhangú zaj nem kívülről jön, hanem bennem támad, mintha nagymennyiségű chinint nyeltem volna le. Egyszerre elvesztettem a való érzetét; az az elkülönítő légkör vett körül, a melyről önnek egyszer már szóltam, s mélyen éreztem az anterioritását annak, a mi már megtörtént, vagy a mi küszöbön áll. Ért ön engemet? Azt hittem, hogy már megtörtént események egész sorozatának elkerülhetetlen ismétlődésében kell résztvennem. Ujak valának Ginevra szavai? Uj volt a várakozás által keltett szorongás? Uj volt az a kellemetlen érzés, melyet fiam szemei keltettek bennem, midőn hirtelen, talán akaratlanul, homlokom, s amaz átkozott sebhely felé fordultak? Semmi sem volt új.

Mind a hárman hallgatagon ültünk az asztal körül. Cyrus arcán szokatlan nyugtalanság tükröződött vissza. Ebben a csöndben volt valami különös; mély és homályos értelme volt, a melybe elmém nem tudott behatolni.

Egyszerre csak megszólalt a csöngettyű.

Én és fiam oda tekintettünk. Ginevra felém fordult:

- Wanzer érkezett meg. Nyisd ki az ajtót.

Mentem ajtót nyitni. A cselekmény személyemtől származott, de az akarat személyemen kívül volt.

Wanzer belépett.

Leirjam önnek a jelenetet? Ismételjem a szavait? Abban, a mit cselekedett és mondott, abban, a mit cselekedtünk és mondtunk, nem volt semmi különös. Két régi barát újra látja s megöleli egymást; kérdezősködnek és felelnek: - ennyi a látszat.

Nagy, kámzsás köpönyeget viselt, mely egészen nedves és fényes volt az esőtől.

Maga Wanzer magasabbnak, izmosabbnak, büszkébbnek látszott. Az ujjain három-négy gyűrű, a nyakkendőjében tű, a mellén aranyláncz volt. Minden zavar nélkül beszélt, mint olyan ember, a ki egészen biztosan érezi magát. Ez volt az a tolvaj, a ki az elévülés után visszatér hazájába?

Erősen rám nézve, a többi közt ezt is mondta:

- Nagyon megvénültél. Ginevra asszony ellenben frissebb, mint régen volt...

E közben, szempilláit kissé lehunyva s érzékiesen mosolyogva, Ginevrát nézte. Már kívánta őt s hitte is, hogy birni fogja.

- De mondd meg őszintén - szólt - nem én hoztam létre ezt a házasságot? Csakugyan én voltam. Emlékszel? Ah, ah, ah! Emlékszel?

Elkezdett nevetni, és Ginevra szintén nevetett; én is megkísérlettem, hogy nevessek. Azt hittem, hogy a Battista szerepét jól játszottam. A szegény Battista (nyugodjék békében!) örökségül hagyta rám ideges és ostoba nevetésmódját. Nyugodjék békében!

Cyrus folyvást rajtam, anyján és az idegenen legeltette szemeit. És tekintete, a mint Wanzerre függesztette, olyan szigorú kifejezést öltött, a minőt nála sohasem láttam.

- Ez a fiúcska nagyon hasonlít hozzád, - folytatta Wanzer. - Hozzád jobban hasonlít, mint az anyjához.

És kinyújtotta a kezét, hogy megsimogassa a fűrteit. De Cyrus megrezsent s Wanzer kezét oly büszke és szilaj fejmozdulattal hárította el, hogy ez abba hagyta a nyájaskodást.

- Nézd csak a neveletlent! kiáltá az anyja.

Erős pofoncsapás hallatszott.

- Vezesd ki, vezesd ki rögtön! - parancsolá nekem, a haragtól elsápadva.

Felálltam és engedelmeskedtem. Cyrus mellére csüggesztette az állát, de nem sírt. Összeszorított fogai alig hallhatólag csikorogtak.

A mint a szobánkban voltunk, fejét a lehető legnagyobb gyöngédséggel fölemeltem; és szegény, sovány arcán láttam az ujjak helyét, a pofon vörös nyomát. A könnyek elvakítottak.

- Fáj? Mondd: nagyon fáj? Felelj, Cyrusom. Nagyon fáj? - kérdeztem tőle, kétségbeesett gyöngédséggel hajolva a szegény, bántalmazott arcz fölé, melyet nem könnyeimmel, hanem nem tudom miféle balzsammal szerettem volna behinteni.

Cyrus nem sirt, nem felelt. Soha, soha sem láttam azt a zord, ellenséges, csaknem vad kifejezést rajta: azt a redőzött homlokot, azt a földuzzadt ajkat, azt a halavány arcpszínt.

- Cyrus, Cyrus, felelj kis fiam!

Nem felelt. Elfordult tőlem, ágya felé ment s csöndesen vetkeződni kezdett. Félénk, mondhatnám, alázatos mozdulatokkal segítetttem neki, s csaknem halálomat okozta az a gondolat, hogy talán reám is megharagudott. Elébe térdepeltem, hogy lehúzzam a cipőit; s ott maradtam meggörnyedve lábainál a padlózatán, lábaihoz nyomva a szívemet, azt a szívet, mely ugy sulyosodott rám, mint egy szikladarab, s melyről azt hittem, hogy fölemelni nem leszek képes soha.

- Apám, apám! - tört ki egyszerre, megragadva halántékomat. Arczán aggályos kérdés ült.

- Beszélj hát! Beszélj! - könyörögtem neki, még mindig a lábainál.

Megállt; nem szóltott többé semmit. Fölment az ágyára, bebújt a takaró alá s fejét a párnákba mélyesztette. Kis idő múlva kezdte összeaverni a fogait, a mint azt némely téli reggeleken tette, a mikor nagyon fázott. Nyájaskodásaim nem csillapították le, szavaim nem voltak rá jótékony hatással.

Ah, uram, a ki átélte azt, a mit én ebben az órában átéltem, megérdemli a mennyek országát.

Csak egy óra volt! - Végre úgy vettem észre, hogy Cyrus lecsöndesedett. Bezárta a szemeit, mintha aludni akart volna: arcza lassankint ismét a régi lett; a reszketése megszűnt. Az ágy mellett maradtam, mozdulatlanul.

Künn még mindig esett. Néha-néha erősebb zuhatag rázta meg az ablaküvegeket; Cyrus fölnyitotta a szemeit, de aztán ismét lezárta.

- Aludjál; aludjál! - Itt vagyok, - mondtam neki minden alkalommal. - Aludjál, kedves fiam!

De én féltem s nem tudtam elfojtani a félelmemet. Felettem, körültem szörnyű fenyegetést éreztem. Mindig ezt hallottam:

- Aludjál, aludjál!

Éles, metsző hang hallatszott a fejünk felett, Cyrus felült az ágyában s félve, lihegve karomba kapaszkodott.

- Apám, apám hallottad?

S mindketten egymáshoz bújva, ugyanattól a félelemtől kínoztatva, hallgatóztunk és várakoztunk.

Egy másik hosszabb kiáltás, hasonló a legyilkolt nő kiáltásához, hatolt hozzánk a mennyezeten keresztül; aztán még egy másik, még hosszabb és még kínosabb kiáltás, a melyre ráismertem, a melyet már hallottam régebben egy éjjelen...

- Csöndesedjél le, csöndesedjél le. Ne félj. Egy vajudó nő a felső emeleten: érted? A Bedetti... Csöndesedjél le. Nincs semmi baj...

De a jajgatás csak tovább tartott, áthatott a falon, megrázta a füldobhártyákat s mindinkább sértővé vált. Olyan volt, mint egy rosszul leszúrt állat agóniája. Megkaptam a vér vizióját.

Ekkor ösztönszerűleg mindketten bedugtuk kezeinkkel a fülünket, s vártuk, hogy véget érjen ez az agónia.

A jajgatás megszűnt; az eső zuhogása újra kezdődött. Cyrus a takaró alá bújtt s behunyta a szemeit. Én újra biztattam:

- Aludjál, aludjál. Nem megyek innen sehova.

Eltelt bizonyos idő. Végzetem hatalmában voltam, mint a kérlelhetetlen győző hatalmában van a legyőzött. Most már el voltam veszve; el voltam veszve kérlelhetetlenül.

- Jere Giovanni. Wanzer távozik.

A Ginevra hangja! Megrázkódtam; észrevettem, hogy Cyrus is fölébredt, anélkül azonban, hogy szempilláit felemelte volna. Tehát nem aludt? - Mielőtt engedelmeskedtem volna, haboztam. Ginevra kinyitotta a szoba ajtaját s újra kiáltott:

- Jere. Wanzer távozik.

Ekkor fölálltam, a szobából nagylassan kimentem, remélve, hogy Cyrus nem veszi észre.

Midőn amaz ember tekintete előtt megjelentem, szemeiből tisztán kiolvashattam a hatást, melyet megjelenésem tett reá. Ugy tűnhettem föl előtte, mint a haldokló, a kit valamely nem természetes erő tart fenn a lábain. Szánalmat azonban nem ébresztettem benne.

Épen úgy nézett rám, épen úgy beszélt velem, mint régebben. Az az úr volt, aki újra megtalálta a szolgáját. Elgondoltam: Ezekben az órákban miről beszélhettek, mit csinálhattak, minő összeesküvést forralhattak? Mindkettőnél változást vettem észre. Ginevra hangja, ha a szót hozzá intézte, nem olyan volt, mint azelőtt. A Ginevra szemeit, ha Wanzerre függesztette, az a bizonyos fátýol borította...

- Nagyon esik - szólt Ginevra - jó lesz, ha elmegy kocsiért.

Érti ön? Ez a parancs nekem szólt. Wanzer nem ellenkezett. Előtte nagyon természetesnek látszott, hogy számára kocsit hozzak. Hát nem avatott-e már föl újra szolgájának? - Lábam csak alig-alig birtak! Mindketten jól láthatták, hogy csak alig tudok mozogni.

Megfoghatatlan kegyetlenség. De mit csinálhattam? Ellentmondjak? Ebben a pillanatban kezdjek czivakodni? Mondhattam volna: - Rosszul érzem magamat. - De én hallgattam; vettem a kalapot, vettem az esernyőt s távoztam.

A lépcsőn ekkor már nem volt világosság. De én a sötétségben egész halmazát láttam a hirtelen fölgyló fényeknek; s agyamban a villámok gyorsaságával követték egymást a különös, képtelen, összefüggés nélküli gondolatok. Egy pillanatig megálltam a folyosón s úgy éreztem, hogy a sötétben megőrülök. Nem történt meg. Tisztán kivehetően hallottam a Ginevra nevetését; hallottam a felülről jövő zajt. Gyufát gyújtottam és mentem lefelé.

Amint épen ki akartam lépni az utcára, Cyrus hangját hallottam, ki engem szólított. Ezt is tisztán hallottam, mint a nevetést és a zajongást. Megfordultam s bámulatos könnyedséggel egy pillanat alatt újra megjártam a lépcsőket.

- Ilyen gyorsan? - kiáltott Ginevra, amint látta, hogy már visszatértem.

Nem tudtam beszélni a nagy szorongás miatt. Végre kétségbeesetten ennyit hebegtem;

- Nem vagyok képes... Át kell mennem... Rosszul érzem magamat.

És futottam a fiamhoz.

- Engem híttál? - kérdeztem tőle gyorsan, amint beléptem.

Az ágyon ülve találtam, mintha hallgatózott volna. Ezt felelte:

- Nem híttalak.

De én azt hiszem, hogy nem mondott igazat.

- Meglehet, hogy álmodban hittál. Kevéssel előbb nem aludtál?

- Nem, nem aludtam.

Nyugtalanul, gyanakodva nézett rám.

- S neked mi bajod van? - kérdezé. - Miért búsulsz? Mit csináltál?

- Ne nyugtalankodjál, Cyrus - kértem őt nyájasan, kikerülve a feleletet. - Most már itt maradok veled; nem megyek sehová. Most már aludjál; aludjál!

Sóhajtvá hanyatlott vissza párnáira. Aztán lezárta a szemeit, hogy megnyugtasson és tettette az alvást. De néhány percz múlva újra fölnyitotta a szemeit s merőn az arczomba nézett. Aztán sajátságos hangsúlyozással ezt mondta:

- Még most sem ment el.

*

A tragikus előérzet ettől az éjszakától fogva nem hagyott el. Valami titokteljes, szörnyű félelem telepedett lényem mélyére, hova az öntudat fénye nem tudott behatolni.

Azok közt az örvények közt, melyeket bensőmben fölfedeztem, csak ez maradt kikutathatlan s ez tűnt föl valamennyi közt a legfélelmesebbnek. Ezt folyvást remegő aggódással kutattam, remélve, hogy előttem valamely véletlen csillám megvilágítja, földeríti. Néha úgy tűnt föl nekem, mintha azt az ismeretlent lassankint föltámadni s az öntudat köréhez közeledni, azt mintegy érinteni, aztán újra a mélységbe visszavonulni, a sötétségbe visszazuhanni éreztem volna, addig nem ismert, rendkívüli fölháborodást hagyván hátra maga után. Ért ön engemet? Hogy megérthessen, képzelje el, uram, hogy olyan kút szélén áll, amely kútnak nem tudja kiszámítani a mélységét. A kút bizonyos pontig természetes fényvel van megvilágítva; de ön jól tudja, hogy a sötétben, alól valami ismeretlen és szörnyű dolog rejtőzködik. Ön nem látja azt, de sejti, amint zavarosan ott mozog. És az a dolog lassanként fölfelé emelkedik, egész a félárnyék határáig jut, ahol ön még nem tudja megkülönböztetni. Csak kissé feljebb, csak kissé feljebb, s ön már láthatná. De a tárgy megáll, visszavonul, eltűnik; önt ott hagyja aggódva, rászedve, megrémítve...

Nem, nem... Gyermekség, gyermekség... Ön nem tudja megérteni.

Im itt vannak a tények. Wanzer néhány nap múlva birtokába vette a házamat, mint kosztos beköltözködött a házamba! Én meg természetesen tovább is szolga maradtam és remegtem. Szükséges-e most már előadnom a tények fejlődését? Szükséges-e azokat önnek megmagyaráznom? Ön előtt talán nagyon különöseksnek látszanak? Elő kell-e számlálnom Cyrus szenvedéseit? - néma haragját, keserű szavait, melyek több fájdalmat okoztak nekem, mint bárminő méreg; váratlan fölsikoltásait és zokogásait, melyek éjjelenként égnek meresztették a hajszálaimat; testének holttestszerű mozdulatlanságát, midőn remegve ágyában feküdt és könyeit, azokat a könyeket, melyek olykor váratlanul, egyenkint kezdtek csurogni a szemeiből, a nyitva maradt, de tűzbe nem jött s el nem vörösödött szemekből... Ah, uram, látni kellett volna sírni azt a gyermeket, hogy megtudja, miként szokott sírni a lélek.

Mi megérdemeltük a mennyek országát. Jézus, Jézus nem érdemeltük meg a te egedet?

*

Köszönöm, uram, köszönöm. Folytathatom. Engedje, hogy mindjárt folytassam, mert különben a végét már nem tudom elmondani önnek.

Már közeledtünk hozzá, érte ön? Már közeledtünk hozzá; már ott vagyunk. Minő nap van ma? Julius huszonhatodika. Jól van; július hó kilenczedikén történt, ennek a hónapnak a kilenczedik napján! Ugy tetszik, mintha egy százada volna; mintha tegnap történt volna.

Egy fűszerkereskedés hátulsó szobájában voltam, az íróasztal fölé hajolva és számlák kiírásával foglalkozva. A fáradtság és a melegség eltikkasztott, a legyek csaknem felfaltak, a fűszerek illata fölkavarta a gyomromat. Délutáni három óra lehetett. Többször félbeszakítottam a munkát, hogy Cyrusra gondoljak, aki ezekben a napokban rosszabbul érezte magát, mint rendesen. Szívemben magam elé idéztem szenvedéstől fölemésztett, viaszsárga, hitvány alakját.

Egy dologról, uram, ne feledkezzék meg. A szelelőlyukon át, (mely arra a falra nyílt, amelyhez vállaimat támasztottam, tehát a fejem felett) behatolt a nap sávolya.

Ne feledkezzék meg, uram, a következő dolgokról sem. A zsákokon, lomhán elterpeszkedve, egy fiatal ember, egy izmos suhancz aludt; a legyek megszámlálhatatlan sokaságban ott dongtak felette, mint valamely dög felett. A tulajdonos, a fűszeres, bejött s a szeglet felé ment, ahol a mosdótál állott. Az orrából vér folyt; s minthogy meghajolva járt, hogy az ingét be ne piszkolja, a vér a földre csepegett.

Néhány pillanatig olyan mély csend uralkodott, mintha körültem minden élet kihalt volna. Vevő nem jelentkezett, kocsi nem járt az utcákon, a suhancz már nem hortyogott.

Egyszerre csak a Cyrus hangját hallottam.

- Itt vagy, apám?

Láttam, amint megjelent előttem az alacsony helyiségben, a zsákok, hordók, szappanhalmak között Cyrus, a ki nagyon vékony, csaknem átlátszó, szellemszerű volt! Mintha csak érzékkáprázatban láttam volna megjelenni őt magam előtt. Homloka csurgott a verejtéktől, ajkai reszkettek; de úgy tetszett nekem, mintha valamely vad erély lelkesítette volna.

- Hogyan, te vagy? - kérdeztem tőle. Ebben az órában? Mi történt?

- Jőjj csak, atyám, jőjj.

- De hát mi történt?

- Jőjj csak, jőjj velem.

Hangja rekedt, de határozott volt.

Mindent ott hagytam, ezt mondva:

- Mindjárt visszatérek.

Elindultam vele; egészen föl voltam kavarva, lábszáraim inogtak.

A Via del Tritonen voltunk. Innen a Barberini-piacz felé fordultam, mely olyan volt, mint egy fehér lángtenger és néptelen. Nem tudom néptelen volt-e, de én csak a tüzet láttam. Cyrus megragadta az egyik kezemet.

- Nos, hát nem beszélsz? Mi történt? - kérdeztem tőle már harmadszor is, jóllehet féltem attól, amit mondandó volt.

- Jőjj csak, jőjj csak. Wanzer megverte... megverte...

A harag elfojtotta a hangot a torkában. Ugy látszott, hogy többet nem tud szólani. Meggyorsította a lépteit, tovavonszolt magával.

- Magam láttam, - folytatá. - Szobámból hallottam, hogy kiáltanak, hallottam a szavakat... Wanzer elhalmozta őt mocsokkal, minden néven nevezte... Igen, minden néven... Érted? És láttam, amint fölemelt kezekkel feléje rohant, ezt kiáltva: «Nesze! Nesze! Nesze!» Arczára, mellére, vállaira, mindenüvé, de erősen, nagyon erősen... «Nesze! Nesze!» És rákiabált mindenféle nevet... Te, ismered azokat.

A hangja fölismerhetetlen volt: rekedt, sikító, sziszegő s a gyűlölet dühös kitöréseitől annyira megtört, hogy elborzadva gondoltam: «Most mindjárt elesik szívbánatában, most mindjárt, itt marad a kövezeten.»

De nem esett el, folyvást gyorsította a lépteit s vonszolt magával a forró, kegyetlen napon.

- Azt hiszed, hogy elrejtőztem? Azt hiszed, hogy megálltam, hogy féltem? Nem, nem, én nem féltem. Bementem, rájok kiáltottam, megragadtam, a lábszárait, s az egyik kezébe beleharaptam... Mást nem tehettem... A földre tiport, aztán újra a mamára rohant, a hajába kapott... Oh a nyomorult, oh a nyomorult!

Fulladozva elhallgatott.

- Oh a nyomorult! A hajába kapott, az ablakhoz vonszolta... Az volt a szándéka, hogy ledobja... Aztán eleresztette... «Menekülj, mert különben megöllek.» Ezt mondta. És menekült; elmenekült a házból... Oh, ha kés lett volna nála!

Kifáradt és újból elhallgatott. A San-Basilio-utczán voltunk, mely egészen néptelen volt. Attól félvén, hogy elesik s látván, hogy már készül elesni, könnyörögni kezdtem neki:

- Állj meg, Cyrus, állj meg egy kissé! Álljunk meg itt egy kissé az árnyékban. Nem tudsz tovább menni.

- Nem; gyorsan kell mennünk, kellő időben kell megérkeznünk... Hátha visszatér Wanzer, hogy meggyilkolja?... Anyám fél, hogy visszatér és meggyilkolja. Hallottam, amint Máriának azt mondta, hogy készülődjék, elhagyják Rómát... mennek azt hiszem Tivoliba... Amália nagynénijéhez... Kell, hogy a kellő időben megérkezzünk. Megengednéd, hogy elmenjen?

Megállt, de csak azért, hogy jól a szemembe nézzen s tőlem választ kapjon.

- Nem, nem, - hebegtem én.

- És megengednéd, hogy ő visszatérjen a házba? Nem szólanál neki semmit? Nem csinálnál vele semmit?

Nem feleltem. Nem vette észre, hogy szégyenemben és fájdalommban majd meghaltam. Nem vette észre, mert rövid szünet után, az előbbtől különböző, mély megindulástól reszkető hangon így kiáltott rám:

- Atyám, atyám, te nem félsz... Ugy-e te nem félsz tőle?

Csak ennyit hebegtem:

- Nem... Nem...

És az erős napsütésben tovább mentünk a ház felé, a villa Ludovisi feldúlt, elpusztított területén, a kivágott fatörzsek, téglahalmazok, mészgödrök között, amelyek egészen elvakítottak s magok felé vonzottak. - Jobb lesz, jobb lesz - gondolám - elevenen elégséggel meghalni eme gödrök valamelyikében, mint szembe nézni a bizonytalan jövővel. - De Cyrus újra megfogott és tova vonszolt magával vakon, végzetem felé.

Megérkeztünk, fölmentünk.

- Van kulcs nálad? - kérdezte Cyrus. Volt. Kinyitottam az ajtót. Először Cyrus lépett be s elkiáltotta magát:

- Anyám! Anyám!

Semmi felelet.

- Mária!

Semmi felelet. A ház üres volt, telve gyanús világossággal és csöndességgel.

- Már elment? - mondá Cyrus. - Mit teszesz?

Bement az egyik szobába s így szólt:

- Itt történt.

Az egyik szék még most is föl volt fordítva. A padozaton meggörbült hajtút és véres csokrot láttam. Cyrus, ki figyelemmel kísért: merre nézek, lehajolt, felvett néhány hosszú hajszálat s megmutatta nekem.

- Látod?

Ujjai és ajkai reszkettek, erélyét elveszítette. Már nem volt ereje. Láttam, mint inog, mint ájul a karjaim közé. Elkiáltottam magamat:

- Cyrus, Cyrus, gyermekem!

Tehetetlen volt. Nem tudom: miként tudtam legyőzni a gyengeséget, mely már-már rajtam is erőt vett. Egy gondolat villant meg az agyamban: «Ha most Wanzer belépne!» Nem tudom: miként tudtam fentartani s ágyához vinni a szegény teremtet.

Amint magához tért, így szóltam hozzá:

- Ki kell pihenni magadat. Levetköztessetek? Lázad van. Elhívatom az orvost. Majd szépen levetköztetek. Akarod?

Ezt mondtam, ezt cselekedtem, mintha másnak nem kellett volna történnie; mintha a nap hátralevő részét az élet közönséges dolgainak, s a fiam felől való gondoskodásnak kellett volna elfoglalniok. De éreztem, tudtam, bizonyos voltam benne, hogy nem lesz így, hogy nem lehet így. Igazában egyetlen gondolat tépte az agyvelőmet; igazában egyetlen várakozástól való félelem csavarta a beleimet. Most már a remegés vett erőt egész lényemen s tette élőkké, tövüktől végükig, még a hajszálaimat is.

Ismétlém:

- Engedd, hogy levetköztessetek és ágyba fektessetek.

Cyrus ezt felelte:

- Nem; felöltözve akarok maradni.

Új hanghordozása, új szavai, bármily zordonak voltak is, nem állhatták útját annak, hogy önmagamban egyszerű, de szörnyű kérdését folyvást ne ismétljem: «Mit teszesz?»

«Mit teszesz? Mit teszesz?»

Bármely tett is fölfoghatatlannak tűnt föl előttem.

Képtelen voltam bármily tervet megállapítani, bármily megoldást elképzelni, támadásról vagy védelemről gondoskodni. Az idő csak telt és nem történt semmi. - El kellett volna mennem, hogy Cyrushoz orvost híjjak. De Cyrus megengedte volna-e, hogy kimenjek? Vagy ha

beleegyezik, akkor magában marad. A lépcsőkön igen könnyen Wanzerrel találkozhattam volna. És akkor? Wanzer távollétemben vissza is térhetett volna. És akkor?

Cyrus rendelkezései szerint nem kellett volna megengednem, hogy visszatérjen, valamit kellett volna mondanom neki, valamit kellett volna tennem vele. Bezárhattam volna az ajtót belül, a retesszel. Wanzer nem tudván kinyitni a kulccsal, megrázta volna a csöngetyűt, zörgetett és dühösen lármázott volna. És akkor?

Várakoztunk.

Cyrus hanyat feküdt az ágyon: én mellette ültem s kezemben tartottam az egyik kezét, hüvelykujjammal az ütérét vizsgálva. Az ütések száma szédületes módon szaporodott.

Nem beszéltünk, azt hittük, hogy a külső zajt hallgatjuk s csak vérünk zajongását hallgattuk. Az ablak üregébe kék ég mélyedt, a fecskék örülten repdestek, mintha csak be akartak volna jönni, a függönyök dagadoztak, akárcsak a szellő ingatta volna őket, a kövezetre a nap szabatosan rajzolta le az ablak háromszögét s ebben a fecskék árnyékai játszadoztak. Mindezek a dolgok most már nem tűntek föl előttem valóság gyanánt, csak is a látszatát mutatták annak; nem voltak az élet, csak színlelték az életet. Még töprengésem is csak képzelt volt. Mennyi idő telt el így?

Cyrus megszólalt:

- Nagyon szomjazom. Adj egy kis vizet.

Fölálltam, hogy inni adjak neki. De az üveg üresen állt az asztalon. Fölvettem és így szóltam:

- Megyek a konyhába s megtöltöm.

Kimentem a szobából, átmentem a konyhába s az üveget az állott víz csapja alá tartottam.

A konyha szomszédos volt az előszobával. Világosan hallottam a zárban megfordított kulcs csikorgását. Megkövültem, teljesen képtelen voltam megmozdulni. De hallottam, amint kinyílt az ajtó; fölismertem a Wanzer lépéseit.

Elkiáltotta magát:

- Ginevra!

Csend volt, néhány lépést tett. Ujra kiáltott:

- Ginevra!

Semmi felelet. Ujra hallottam a lépéseit. Bizonyosan Ginevrát kereste a szobákban. Teljesen képtelen voltam megmozdulni.

De egyszerre csak fiam kiáltását, kétségbeesett kiáltást hallottam, mely azonnal föloldta merevségemet. Szemeim a hosszú késre estek, mely a szekrény felett csillogott; jobb kezemmel rögtön megragadtam; karomba csodás erő költözött; mintegy forgószéltől sodorva fiam szobájának küszöbénél termettem s láttam, amint Cyrus vadállati dühvel Wanzer nagy testébe kapaszkodik, ez pedig fiamon tartja a kezeit...

Kétszer, háromszor, négyszer merítettem a kést a hátába, egész a markolatáig.

*

Ah uram, könyörüljön rajtam, könyörüljön rajtam, ne hagyjon, ne hagyjon magamra! Előbb, mint este lenne, meghalok; ígérem önnek, hogy meghalok. Akkor aztán elmehet, bezárja a szemeimet és elmehet. Nem, még ezt sem kérem öntől, mielőtt végsőt lehellenék, magam zárom le azokat.

Nézze csak a kezemet. Megérintette azokat a szempillákat, és sárga lett... De le akartam zárni, mert Cyrus fölemelkedett az ágyon s reám kiáltott:

- Atyám, atyám reám néz.

De miként tekinthetett körül, ha lepellel volt leborítva? A halottak talán a lepedőn keresztül is látnak?

A bal szempilla, mely már egészen hideg volt, ellenállt...

*

Mennyi vér! Lehet-e egy emberben egész vértenger? Az erek alig látszanak, olyan finomak, hogy csak alig, alig látszanak. És mégis... Nem tudtam, hogy hova tegyem a lábaimat, topánáim tele szítták magukat, mint két szivacs - nemde különös? Épen úgy mint két szivacs.

Az egyikben annyi vér, a másikban meg egyetlen csepp sem: - olyan, mint a liliom...

*

Istenem, istenem, olyan, mint a liliom! Tehát még fehér dolgok is vannak a világon?

És mennyi liliom!

De nézze csak, uram, nézze csak, minő különös érzés vesz erőt rajtam? Mi az a jó érzés, a mi erőt vesz rajtam?

Mielőtt eljönne az est, mielőtt eljönne az est...

*

Beszállt egy fecske...

Hadd szálljon be... az a fecske...